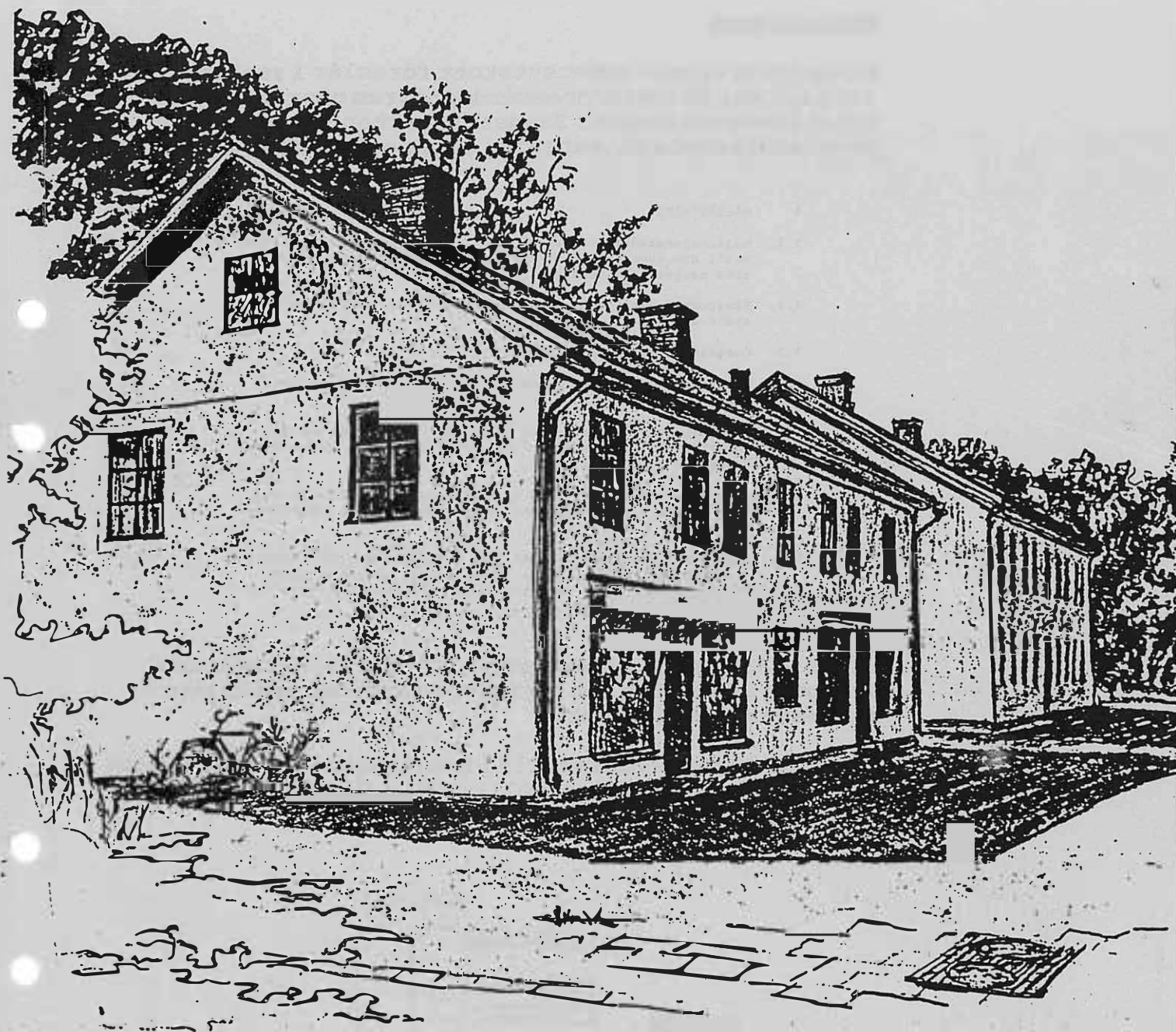

FÖRHANDSKOPIA
KULTURRESURSPROGRAM del **2**

Bevare oss
väl...

Kulturrekursanalys för Kristinehamns kommun

A

förord

Om uppdraget

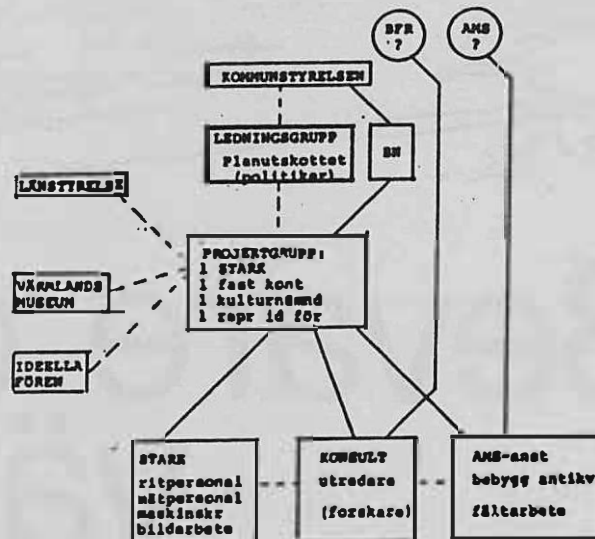
Kommunstyrelsens arbetsutskott föreslår i september 1983 att ett kulturminnesvårdsprogram upprättas för Kristinehamns kommun. Stadsarkitekten sammanfattar programarbetets målsättning i nedanstående sju punkter:

1 MÅLSÄTTNING

- 1.1. Kulturminnesvårdsprogrammet skall vara kommuntäckande. Dock skall den kunna ha en differentierad ambitionsnivå inom olika geografiska områden.
- 1.2. Programmet skall behandla både sammanhållna miljöer och enskilda objekt.
- 1.3. Fornminnen medtas i programmet.
- 1.4. Programmet upprättas i samarbete med olika intresantgrupper.
- 1.5. Kulturminnesvårdsprogrammet skall vara planerande och ge underlag för kommunala beslut. Juridik, ekonomi och teknik inarbetas i förslaget.
- 1.6. Programmet bör vara en del i en blivande översiktsplan enligt PBL. Även för boatafsfördrjningsplanen har programmet ett värde.
- 1.7. Programmet skall göra ägarna till byggnader och mark sedvetna om miljövärdarna de innehar. Dessutom kan upplysningarna om dessa miljövärden vara befrämjande för turism, friluftsliv och skolundervisning.

Våren 1985 får Conny Jerkbrant, EFEM arkitektkontor i Göteborg uppgiften att organisera arbetet med kulturminnesvårdsprogrammet.

En projektgrupp underställs planutskottet enligt nedanstående organisationsmodell och har sitt första möte i maj 1985.

Bebyggelseantikvarie Lotta Särnbratt, Göteborg, har kompletterat gruppen för att medverka i fältarbetet.

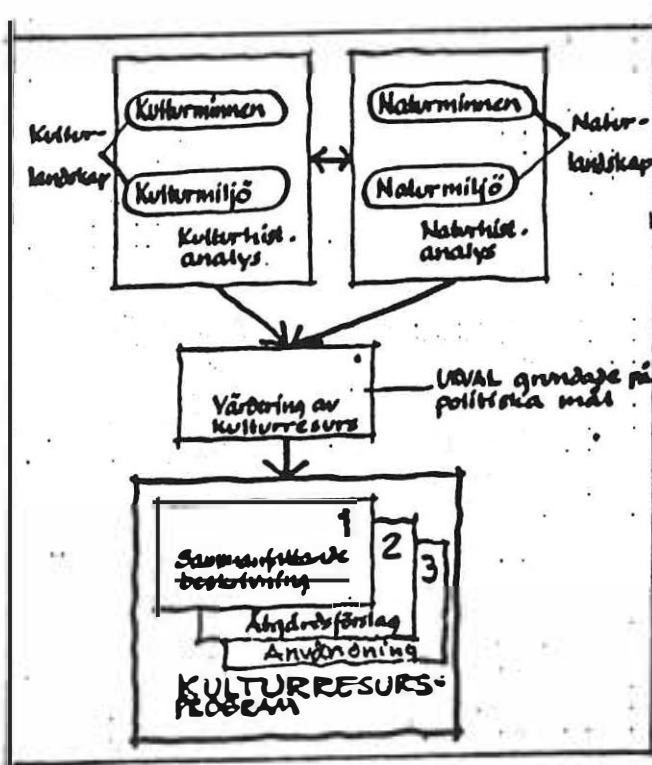
Om arbetssättet

Arbetets uppläggning utgick från den kulturhistoriska inventeringssituationen i kommunen;

- landsbygden blev tämligen väl inventerad 1973 genom Värmlands Museums insatser (bl a ca 5700 foton)
- Kristinehamns stad hade inte inventerats sedan 1959, då Nordiska Museet gjorde en selektiv undersökning (och många byggnader hade sedermera rivits).

Uppgiften som projektgruppen ställde blev därför att

1. inventera, dokumentera och värdera Kristinehamns stads bebyggelse ur ett kulturhistorisk perspektiv, med inriktning på såväl objekt som helhetsmiljöer
2. följa upp landsbygdsinventeringen från 1973 med inriktning på aktualitet och helhetsmiljöer (kopplat till en naturhistorisk analys)
3. genom stormöten, utställningar, skrifter m m få fastighetsägare, berörda beslutsfattare och allmänhet uppmärksamma på det vi vill kalla kulturresursfrågor (byggnadsvård, underhåll, materialval m m för befintlig bebyggelse, förvaltning av kulturlandskapes skilda kvalitéer osv).

Om resultatet

Det konkreta resultatet är bl a:

- en utvidgning av den bebyggelsehistoriska fotodokumentationen med
 - + ca 2200 s/v foto, Kristinehamns stad
 - + ca 1500 s/v foto, landsbygden
 - + ca 850 färgdia, stads- och landsbygd
 - + ca 200 färgdia, arkivfoto (bl a LMV-kartor)
- ca 15 projektgruppsmöten och politikermöten
- två allmänna stormöten
- en utställning med 10 skärmar
- sex pärmar med inventeringsregistrat (fotodokumentation och inventeringsuppgifter/fastighet).
- kartredovisningar, 1:50.000, 1:10.000, 1:4.000

Kulturresursprogrammet sammanfattas i tre delrapporter:

- Del 1. Kulturhistorisk beskrivning "SEVÄRT, VÄRT ATT VÅRDA" (ca 250 sid).
Riktat sig till alla kommuninvånare.
- DEL 2. Kulturresursanalys "BESLUTA/ÅTGÄRDA" (ca 80 + 30 sid).
Vänder sig till olika beslutsfattare och övriga intresserade.
- DEL 3. Användningsbeskrivning "HUR ANVÄNDER VI KULTURRESURSERNA?" (ca 275 sid).
Kulturresursdata och hjälpmedel vid ärendehantering.

Om fortsättningen

Vi ser vårt arbete med kulturresursprogrammet som en fortsättning på den insikts- och utbildningsprocess, som inspirerades av 1973 års kulturhistoriska inventeringsarbete.

För att tydliggöra att kulturvårdsarbete mycket mer handlar om att utbilda om långsiktig resurshushållning (och därmed om långsiktigt god ekonomi) än om hur lagar och förordningar kan tillämpas som användningshinder, inleds bilagan i delrapport 2 med ett "förslag till utbildningsprogram" - hur kunskapen om långsiktig ekonomi kan spridas som vattenringarna ...

Medverkande personer

Projektgruppen har, förutom utredarna, bestått av följande personer:

stadsarkitekt Vello Riomar
kulturchef Tomas Öhrn (t o m våren 1987)
fastighetschef Björn Rehnberg
repr id fören, Bengt Stubbe (t o m våren 1986)
Anna Lena Svensson.

Länsantikvarien och Värmlands Museum har fortlöpande informerats om arbetet genom protokollsanteckningar.

I diskussionerna kring speciellt rapport 2 har arkitekt, tekn dr Hans Bjur, Inst f Stadsbyggnad, och bebyggelseantikvarie Ola Wetterberg, Inst f Arkitekturens Teori och Historia, Chalmers, Göteborg, deltagit samt vad gäller utbildningsdelen arkitekt Einar Hansson, Göteborg.

Vi har även fått hjälp i olika skeden med kartarbete, utställningsmaterial m m av arkitektpraktikanterna Mats Rådberg, Gunnel Jonsson och Ingrid Henriksson.

Fotografer har varit, förutom utredarna, Olle Jönsson och Lennart Lundberg.

Sist men inte minst har Eina Boman varit en outtröttlig behandlare av orden.

Ett stort tack till alla.

Göteborg i september 1987

Conny Jerkbrant
arkitekt

Lotta Särnbratt
bebyggelseantikvarie

*Stadsbyggnad!
Var tas då
konstutställningen
vägen??*

innehåll

	sida
A FÖRORD	
B VÄRT ATT VÅRDA	7
B1 Bevara/förnya	8
B2 Kulturreсурser i stads- och lands- bygd	10
B21 Stad att förvalta	11
B22 Levande landsbygd	23
B3 Kulturhistorisk problembild	37
B31 Problem och hot - Innerstaden	37
B32 Problem och hot - Ytterstaden	42
B33 Problem och hot - Landsbygden	43
MÅL OCH VÄRDERINGAR	45
C1 Kulturhistoriska planeringsmål	46
C2 Förslag till kulturhistorisk vär- dering	47
C3 Värderingskartor	49
D ATT BESLUTA OM	53
D1 Åtgärdsförslag - beslut	54
E ATT GENOMFÖRA	61
E1 Kulturreсурsansvaret	63
F ATT UTBILDA	69
F1 Information	70

BILAGOR

Bilaga 1 Förslag till utbildningsprogram	I:1
Bilaga 2 Kulturreсурser och PBL	II:1
Bilaga 3 Planjuridiska styrmedel	III:1
Bilaga 4 Lån och bidrag för äldre be- byggelse	IV:1

B

VÅRT ATT VÅRDA

B1

Bevara/förnya

Relationen bevara/förnya bestäms av stadens (ortens) tillstånd. I t ex Visby råder inga tvivel om vad man syftar till när man använder begreppet bevara, inte heller i Ystad eller Gamla stan i Stockholm. I Kristinehamn och jämförbara städer, där rivningar under lång tid varit legio och där bebyggelsen kanske inte är så iögonenfallande märkvärdig och enhetlig, väcker samma avsikt troligen förvirring. Vad skulle man där mena med "bevara"? Är det nuvarande utseende och karaktär, med rivningstomter, P-platser etc? Knappast.

Snarare är "bevarande" i städer lika Kristinehamn kanske att tolka som "förnyelse med viss grad av bevarande". Med andra ord: Det finns något i miljön som invånarna finner värdefullt och som kommunen och/eller planerarna finner värt att bevara under förnyelsen. I detta perspektiv finns ofta en rädsla för att bevarandet skall hindra förnyelsen. Praktiskt sett kommer detta till uttryck i en ovilja att diskutera och över huvud taget motta argument som söker förverkliga bevarandet.

För att finna utgångspunkter för hur man skall förhålla sig till bevara/förnya i enskilda fall (städer, kommuner), krävs ett begrepp om utvecklingen. Hur ser det ut i dag, vilka krafter har befordrat utvecklingen dit, och hur ser prognoserna ut? En diagnos med andra ord.

Att ändra kurs

Om vi genom vår diagnos finner att förnyelse- och exploateringsperspektivet är vägledande, utan märkbar hänsyn till bevarande, finns det anledning att ändra kurs. Utvecklingen måste brytas - ändras i grunden. Det som skett blir utgångspunkter för att utveckla en ny metod och en ny praxis. Problemen, som tidigare praxis och förhållningssätt skapat, skall beskrivas och analyseras ingående och noggrant. Dessa analyser och beskrivningar blir väsentliga dokument om man kungör "en ändrad kurs".

Således blir uppgiften annorlunda i Kristinehamn (och andra likartade orter) än i Visby, Ystad och Gamla stan i Stockholm. Där kan man fortsätta, och förstärka ett bevarandearbete som pågått länge, kanske i ett sekel eller åtminstone halvsekel. Opinionen är där ofta entydig för bevarande och godkänner bevarandeåtgärder av olika slag. Kvaliteterna i städerna är tydliga i det allmänna medvetandet. Av dessa anledningar behöver man inte ändra kurs. Problemen blir i stället att hitta bättre, ändamålsenligare och kraftfullare styrmedel och metoder.

I Kristinehamn gäller det i stället att kritiskt granska, väcka opinion och diskussion, ge underlag för politiska diskussioner och beslut om hur relationen bevara/förnya är och skall vara.

BZ

Kulturreсурser i stads - och landsbygd

"Staden såväl som landsbygden ändras i en allt snabbare takt och mera genomgripande i våra dagar än under tidigare generationer. Detta för med sig ett behov att hålla med resurser i naturen och i miljön, som inte kan återskapas om de en gång försvinner. Särskilda begrepp - kulturminnesvård och naturvård - har skapats vilka sedan utvecklats till egna specialgrenar inom samhällsplaneringen. En uppgift för dessa är att se till att den snabba utvecklingen inte utplånar väsentliga drag i vår fysiska miljö utan i stället ökar miljöns rikedom av uttrycksformer från skilda epoker.

Fornlämningar, byggnader och landskap ger oss möjlighet att direkt och påtagligt möta skilda tiders och människors värderingar, ambitioner och möjligheter. De förmedlar kunskap och ger tillfällen till upplevelse och ökad förståelse för olika värderingar och deras bakgrund - både i ett historiskt perspektiv och med avseende på vår egen tid. Det kulturhistoriska värdet ligger i de enskilda objekten och miljöernas förmåga att ge inblick i en annan tids näringsliv, arbetsförhållanden, sociala villkor, byggnadsskick och estetiska ideal.

Den historiskt framvuxna bebyggelsemiljön har också stor social betydelse genom den roll den spelar för individens upplevelse av sin närmiljö, för kontinuitet, stimulans, rekreation etc, men också som ram och förutsättning för kontakt och samspel människor emellan. Bevarandet av den historiska kontinuiteten måste tillmätas en grundläggande betydelse för individens känsla av trygghet och förankring i tillvaron.

Med få undantag måste all vård av kulturhistoriskt värdefulla miljöer ske inom ramen för att de används och genom att byggnader underhålls och marken brukas till något nyttigt ändamål. Ett traditionellt bruk, som för kunskapen om miljön vidare, ger vanligtvis den bästa förutsättningen för god byggnadsvård."

(Ur en riksantikvarieämbetets skrift om kulturminnesvården)

B21

Stad att förvalta

B21:1

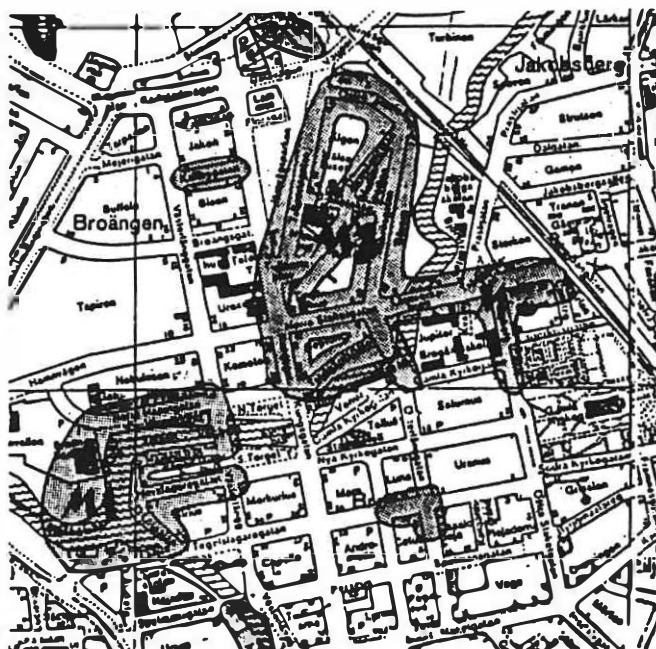
NÅGRA INTRESSANTA HELHETSMILJÖER - INNERSTADEN

Den bebyggelse och de miljöer i Kristinehamn som vi kan uppleva idag som invånare eller besökare, har förändrats kraftigt i vissa delar av staden under de senaste decennierna. Men det finns flera stadsmiljöer kvar, som upplevs som kulturhistoriskt sammanhängande och som kan hjälpa oss att förstå stadens utvecklingshistoria.

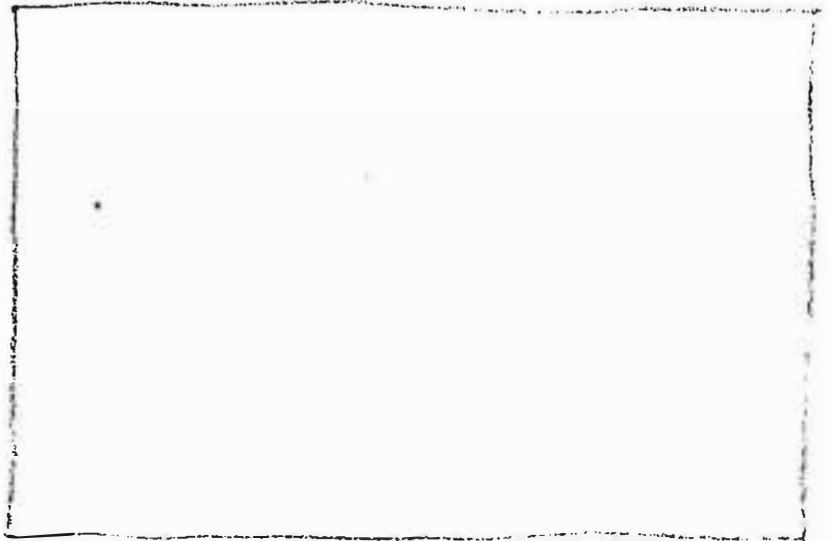
I dessa miljöer är det inte de enskilda husen i sig som utgör det största kulturhistoriska värdet utan helhetsmiljöer, dvs husvolym, gatusträckningar, vegetation osv **sammantagna**.

Följande Kristinehamnsmiljöer är speciellt intressanta

- M1 Inre Hamnen - vattenområdet med tillhörande omgivning från N Hamngatan i norr till Landahuset i söder.
- M2 Centrum öster om Kungsbron - bebyggelsemiljöerna utefter Trädgårdsgatan och delar av Ga Kyrkogatan.
- M3 Järnvägsparken - bebyggelsemiljöerna utefter Tullportsgatan, Järnvägsgatan, Fabriksgatan.

Hamnmiljö med bryggor
och magasin

Karaktär

Inre Hamnen med
N o S Hamngatorna

- o Hamnrummet ramas in av bebyggelse på alla sidor.
- o Nordenfeldtska huset är stadens äldsta bevarade stenhus (byggt 1771).
- o Landahuset, Loppmarknadsmagasinet utgör viktig fondbebyggelse omgivna av träd, grässlänter, vatten och bryggor.
- o Stenkajer framför Mastmagasinet på Ö Lötgatan och S Hamngatan.

Hovslagaregatan

- o Södersidan karaktäriseras av bostäder med inslag av hantverk.
- o Bebyggelsen består av trähus som ligger i liv med gatan; mot Västerlånggatan ett stenhus med hörntomt.
- o Trottoar (grusbelagd och med rännensten) finns bara längs den södra sidan; staket binder ihop husen. Trädgårdarna är lummiga.
- o Den norra sidan av gatan domineras av magasin; några ombyggda till bostäder.

Egenartsbeskrivning

Bebyggelsemiljön vid Inre Hamnen är till största delen från 1800-talet och har kommit att utgöra den sista sammanhållna miljön i staden.

Kvarteren har i sekler haft stor betydelse för stadens roll som handels- och sjöfartsstad och ge en god helhetsbild av utvecklingen under 1800-talet.

Det vackra hamnrummet bildas med hjälp av bebyggelsen längs Norra Hamngatan, Loppmarknadsmagasinet, Landhuset i söder och kvarteren utmed östra Lötgatans och Södra och Norra Hamngatans kajer.

Kvartersmönstret från 1600-talet kan avläsas i dagens kvartersformer, liksom flera av de gamla mycket långsmala tomterna finns kvar i t ex kv Vågen.

Bebyggelsen i kv Vågen präglas fortfarande av den verksamhet som funnits här. Den stora handelgården med sin ståtliga fasad vänder sig mot torget omgiven av stora träd, och upptar med ekonomibyggnader halva kvarteret. Resten av kvarteret mot hamnen domineras av magasinsbebyggelse.

Trähusens fasader har oftast en rikare utsmyckning åt gatan och är målade i en ljus oljefärg. Gårdsfasader och ekonomibyggnader har en enklare utformning och är faluröda.

Men även i ett kortare perspektiv utgör kvarteren en sista sammanhållen historisk rest - den vuxna befolkningens egna uppväxtmiljöer. De utgör ett stöd för minnet, de väcker associationer och är en länk mellan generationernas erfarenheter och liv. Eftersom sådana miljöer i dag är relativt sällsynta i Kristinehamn har dessa kvarter fått en alldeles speciell betydelse och blivit särskilt viktiga.

M2 - MILJÖER I CENTRUM ÖSTER OM KUNGSBRONKaraktär

Trädgårdsgatan

- o Lummig park utefter älven med rådhuset närmast Kungsbron.
- o Utefter Trädgårdsgatan tvåvånings träbebyggelse från tidigt 1700- och 1800-tal med vackra fasader i falurött och gult.
- o Kullerstensbeläggning på gatan.

Gamla Kyrkogatan

- o Två vånings träbebyggelse med sluten gård och vårdträd.
- o

Egenartsbeskrivning

Bebyggelsemiljön i det nordöstra hörnet av den gamla stadsfyrkanten innehåller en del fina, sammanhängande miljöer med intressant historisk bakgrund. Bebyggelsen kring torget och i en del av kvarteren har dock ersatts av nybebyggelse från 1960-70-talen.

Den gamla rutnätsplanen från 1600-talet kan fortfarande utläsas i dagens kvartersformer. Avvikelser från det strikta rutnätet syns i Gamla Kyrkogatan och Trädgårdsgatan, som anpassas till älvens lopp.

Bebyggelsen i kvarteret Neptunus, utefter den kullerstensbelagda Trädgårdsgatan, visar en vacker sammanhängande gatumiljö, där boendet har dominerat under århundraden. De enskilda husen är exteriört relativt oförändrade och ger goda exempel på trästadens bebyggelse, som den såg ut under 1700- och 1800-talen. Enkla sparsamt utsmyckade fasader, målade i ljusa oljefärger eller falurött, med vita snickeridetaljer och fönsteromfattningar.

I kv Saturnus ligger en del äldre trähus kvar i huvudsak från 1800-talets andra hälft.

Bebyggelsen i kv Venus och Tellus har rivits för att ge plats åt ett nytt Folkets Hus, men en tidstypisk kringbyggd gård finns kvar bakom Stadshotellet, liksom ett litet affärshus från 1910-talet vid Gamla Kyrkogatans början.

M3 - MILJÖER KRING JÄRNVÄGSPARKEN

Bostäder och f d hotell
på stora lummiga tomter

Tullportsgatan

Karaktär

- o Bebyggelsen uppförd i ett sammanhang - utformning, läge och färg bidrar till helheten.
- o Utefter gatans östra sida finns det förträdgårdar med symmetriskt ordnade gångar, gräsmattor och rabatter. Huvudingångarna har speciellt utformade trappor och entrépartier.

- o Lummiga träd i parken kantar gatan ända upp till järnvägsstationen, som utgör Tullportsgatans fond norrut.
- Järnvägsgatan
- o Husen ligger i liv med gatan - byggda under ett skede med ett enhetligt formspråk.
 - o Gatan övergår i sin norr del i en lummig, liten park.
- Fabriksgatan
- o På hörntomterna mot N Staketgatan ligger Baptistkyrkan och f d Varmbadhuset i nygotisk byggnadsstil.
 - o Västra sidan av Fabriksgatan kantas av enkla, tvåvånings trähus (1870-tal) i liv med gatan. Låga staket binder samman bebyggelsen liksom de stora björkarna i trädgårdarna.
 - o Utmed den östra sidan av gatan ligger ett antal villor i olika storlekar och med en stilvariation från 1800-talet till nutid.
 - o I norr utgör KMWs röda tegelfasad i kv Turbinen Fabriksgatans fond.
- Norra Staketgatan
- o I korsningen till Kungsgatan ligger tre offentliga byggnder från 1800-talets slut: Tingshuset, Morabyrån och Gamla Sparbanken. Den sistnämnda stadsmässigt ihopbyggd med kvarterets övriga byggnader. De övriga är friliggande.
 - o Den norra trottoaren är bred och trädplanterad.
 - o Längs den södra sidan uppvisar kv Neptunus fina fasaddetaljer från sekelskiftet.

Egenartsbeskrivning

Bebyggelsemiljön öster om Järnvägsparken utgör en viktig länk i stadens utveckling från köpstad till dagens moderna industristad.

Vid 1870-talet, då industrialiserings-epoken var intensiv, var den gamla rutnätsstaden fullbyggd och det blev nödvändigt att utvidga stadsplanen. Det gjordes norr om den gamla staden, eftersom järnvägen Laxå-Kristinehamn-Karlstad drogs fram här.

När stadsplanen utvidgades frångick man det strikta rutnätet och anpassade planen efter det förbindelsespår som fanns mellan de båda järnvägsstationerna fram till 1917.

Kvarteren Älgen, Killingen och Renen byggdes 1870-1910. Stationen placerades i fonden av Tullportsgatan med en park utefter ena sidan av gatan och längs den andra byggdes senhus eller reveterade trähus i samma stil, som alla fick en gul puts.

Tullportsgatan blev en ny huvudgata, som ledde in till den gamla staden. Detta poängterades av att man i korsningen Norra Staketgatan och Kungsgatan byggde stora putsade stenhus i olika historiska stilar.

Längs Järnvägsgatan, Fabriksgatan och Norra Staketgatan byggdes det bostadshus i trä i två våningar. Husens fasader är rikligt utsmyckade med detaljer.

NÅGRA INTRESSANTA HELHETSMILJÖER -
YTTERSTADEN

M4 MILJÖERNA MARIEBERG - STENSTA BY

M4a Marieberg

Marieberg är ett typiskt exempel på en institutionsmiljö från 1800-talets senare del, men där man också kan avläsa utvecklingen under 1900-talet i bebyggelsemiljön.

Då hospitalet i Kristinehamn skulle byggas, inköptes den lilla herrgården Marieberg, en bit utanför staden.

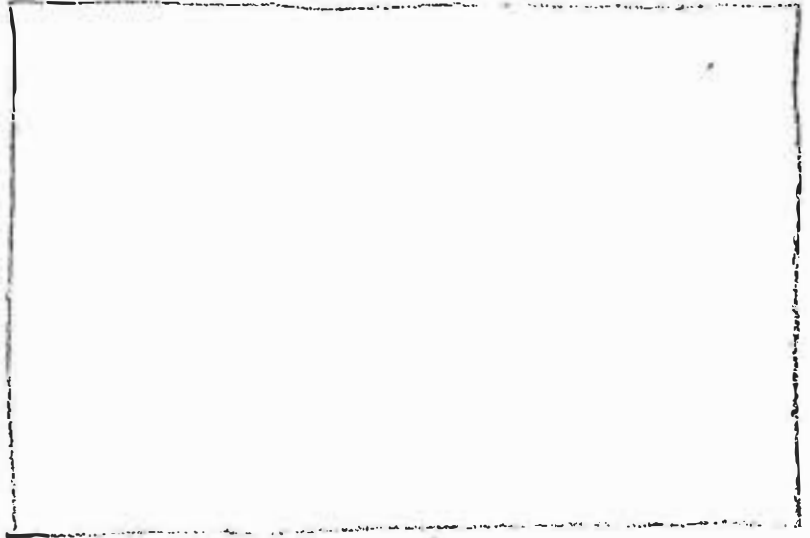
Hospitalet byggdes 1886-87 efter ritningar av Axel Kumlien. Byggnaderna i rött tegel, med stickbågiga fönster, är grupperade kring en gemensam gård. Situationsplanen var alltid symmetrisk och vid alla hospitalen inreddes en kyrksal, som ofta var den enda delen av det stora komplexet som gav sig till känna i exteriören genom stora fönster och en krönande taklanternin.

Den fina parken, som avskärmade mot yttervärden, står nästan mer för 1800-talshospitalets stämning än själva byggnaderna.

Den gamla herrgårdsbyggnaden fick fungera som överläkarbostad. Här finns också en damm med småbroar och lusthus.

Sjukhusområdet fungerade som ett samhälle i miniatyr. För livsmedelsförsörjningen hade man egen köksträdgård, svinhus, ladugård, hönsgård och stall. Dessutom hade man egen smedja, snickeri, tvätteri, skomakare och trädgårdsmästare.

M4b · Stensta by

Till Mariebergs ägor hörde en inäga i skogen nordost om sjukhuset. Där byggdes ett egnahemsområde av anställda vid Marieberg på 1920-30-talen. Tomterna är ganska stora och bebyggda med faluröda hus med branta sadeltak, täckta med tegel. Fönster och snickerier är vitmålade.

Det är en väl sammanhängande miljö och är till största delen än i dag bebodd av anställda vid Marieberg.

M5 BEBYGGELSE VID GAMLA FILIPSTADS-
VÄGEN

Gamla Filipstadsvägen var Kristinehamns utfart mot norr innan den nya riksväg 64 byggdes. Vägen följer dalgången ända upp till Bergsjön.

Längs vägen strax norr om Villastaden ligger ett antal egnahem i falurött från 1920-30-talen. De har tegeltäckta sadel- eller mansardtak, vita snickerier och förstukvist. Trädgårdarna är ganska stora.

Efter raden med boningshus ligger ett missionshus från samma tid. Några decennier tidigare byggdes många missionshus i stadens centrum, men en bit in på 1900-talet var det ont om tomter och en del frikyrkoförsamlingar hade dåligt ekonomiskt stöd och hamnade därför mera perifert.

M6a MILJÖERNA VID MELLANKVARN - KVARN-
BYN

Vassgårdaälven slingrar fram öster om staden, kantad av stora lummiga lövträd, på flera ställen korsad av små gångbroar, som leder fram till gator med villabyggelse från 1900-talets första hälft.

Vid Mellankvarn ligger kvarnen med tillhörande byggnader från 1600-talets slut. Det är faluröda byggnader med vita snickerier. Kvarnen drivs en gång per år i hembygdsföreningens regi. Här finns också en flyttad handelsgård från Södra Staketgatan och en timrad kaffestuga från 1940-talet.

Följer man Mellankvarnsvägen en halv kilometer, hamnar man vid Kvarndammen, där det finns vandrarhem och campingplats. I den branta sluttningen vid dammen ligger Kvarnbyn, ett egnahemsområde från 1920-30-talen.

De faluröda husen är relativt små med tegeltäckta branta mansard- eller sadeltak. Husen är placerade lite hur som helst på tomterna, som ligger utefter slingrande gator.

Trädgårdarna är ganska stora med höga lövträd och fruktträd omgivna av låga trästaket och små gårdshus. Här och var finns ljusputsade villor med flacka tak, men det faluröda dominerar.

**M7 BEBYGGELSE I KV SPARVEN, ADOLFS-
BERGSVÄGEN**

På 1960-talet bar bostadsbyggandet omfattande. Förutom flerbostadshus och villor byggdes också en del radhus och kedjehus vid den här tiden.

På f d ängsmark på Östermalm bebyggdes bl a kv Sparven med tidstypiska kedjehus, putsade i ljusa pastellfärger i grönt, rosa och gilbeige med ljusputsade fönsteromfattningar. Husen är täckta med branta sadeltak.

Husen är grupperade runt kvarteret med entréerna mot gatan och trädgårdarna in mot kvarterets mitt.

M8 BEBYGGELSE I KV ÄLVAN, VINTERVÄGEN

På 1950-talet byggdes många villor av olika typ.

Raden med villor utefter Vintervägen är typiska för sin tid. Det är små villor i rött tegel med vita fönster och nästan platta tak. Till husen hör små fristående garagebyggnader.

Det sista huset i raden vetter mot en liten gångväg och gaveln har här försetts med en utsmyckning i form av en mönstermurad fågel.

B22

Levande landsbygd

B 22:1

VIKTIGA KULTURMILJÖER I ÖLME

Följande kulturmiljöer i Ölme församling är viktiga och intressanta:

M20 TRÄFORS - VÄGKORSBY
 Karaktäristisk vägkorsbebyggelse
 och ålderdomlig kvarnbyggnad .

Ölman rinner genom ett omväxlande odlingslandskap, där de öppna, flacka fälten bryts av moränklädda hyperitkullar och lövträdsridåer utmed ån.

I detta öppna och hårt exploaterade jordbrukslandskap utgör Ölman kantskogar en viktig del i landskapsbilden, samtidigt som de är en uppehållsort för djur och fåglar, som söker föda på fält och ängar.

Bebyggelsen i Träfors by är kulturhistoriskt värdefull och Ölman var en viktig naturförutsättning för byns tillkomst.

M21 RÄVERUD-SÄLSÅSEN
 Tidstypisk gårdsbebyggelse och skolbyggnad .

M22 RIKSMOSSEN-KARTÅSEN
 Forntida sjö omgiven av stensättningar och möjlig stenåldersboplats.

Det värdefulla med Riksmossen är det stora mosseplanet, de något märkliga lösbotten- och mjukmattepartierna samt stensättningarna, som ger platsen ett historiskt perspektiv i traktens utvecklingshistoria.

*Egendomlig
 gränsgård av-
 bebyggelse i Ölmans
 kyrkby och kvarn
 Ölmans kyrka*

M23 BROBY BY
Tidstypisk handelsby från
sekelskiftet 1900.

Ölmebygden kring ån Sorkan är ett öppet jordbrukslandskap på bördiga leravlagringar med otaliga gnejs- och hyperitkullar.

Mitt i detta öppna jordbrukslandskap ligger Broby i en trevägskorsning vid vattendraget omgiven av vackra gårdar och trädbevuxna de Geermoräner vid Fageråsen, som har stor betydelse för den vackra landskapsbilden.

M24 LERDALA - KARLSLUND
Tidstypiska gårdsbildningar

M25 ÖLME KYRKBY - ULVÅSEN
Uråldrigt kulturlandskap med gamla landsvägen och kyrkbyn som bygdens andliga och kulturella centrum.

Ölmeslätten bildar tillsammans med kyrkbyn en tilltalande landskapsbild, som inramas av de stora lummiga lövträden.

Hyperitkullarna är viktiga för sin artrika flora, liksom hålträdsförekomsten vid Vänersvik och vassbältena och de betade strandängarna vid Ölmeviken är en mycket värdefull fågelokal både för häckande och flyttande arter.

M26 ALGUSTERUD - LUNNERVIKEN
Kulturlandskap med forntida
bebyggelsesår.

Lunnerviken är en grund Vänervik med stora klarvattenytor och vassbälten; främst efter östra stranden. Vassbältena och ett par små betade strandängar i nordöstra hörnet bidrar till ett rikt fågelliv.

På höjderna vid Algusterud ligger ett antal fina forntida stensättningar. För Algusterud är det viktigt att bibehålla möjligheterna att kunna uppfatta och förstå landskapets topografi och fornlämningarnas lokalisering.

M27 KUMMELÖN - SAXHOLMEN
Ett område med en fin samverkan mellan natur- och kulturlandskapet (naturreservat) med dels en ålderdomlig gårdsanläggning och dels en medeltida ruin på Saxholmen.

Största delen av Kummelön är ett öppet förbetat hagmarksområde med stor örtrikedom med ovanliga växter, skuggad av otaliga yviga ekar och lindar. Ett mindre parti i nordöstra hörnet har lämnats åt fri utveckling. Platsen är ett mycket vackert och populärt utflyktsmål, där man efter promenad genom den ljusa hagen når fram till en liten udde med vid utsikt över Ölmeviken med sitt rika fågelliv.

Det är samverkan mellan natur- och kulturlandskapet som gör Kummelön till ett vackert och värdefullt område. Det är ett av Värmlands mest besökta naturreservat.

M28 SUNNÄS VÄGKORSBY
Tidstypisk vägkorsbebyggelse med gammal skolmiljö.

M29 RUDSNÄSET
Tidstypisk gårdsbildning med väg och bebyggelse i naturgivet terrängläge.

B 22:2

VIKTIGA KULTURMILJÖER I VARNUM

Följande kulturmiljöer i Varnums församling är viktiga och intressanta:

M30 NIKLASDAMM - ÄLVEGREN
Herrgårdsmiljö med järnbrukstraditioner.

Norr om Niklasdamm slingrar Varnan fram omgiven av åkrar och betesängar, däreför genom ett barrskogsområde ner till ett vackert småbrutet odlingslandskap med början vid Älvbron. Utmed jordbruksmarkerna kantas älven av en lövträdsridå, som är viktig för flora och fauna.

Niklasdamms herrgård ligger på en moräntäckt granitkulle ovanför den omgivande flacka dalgången, där betesängar och åkrar breder ut sig. Här anlades ett järnbruk på 1600-talet, men detta lades ner vid 1800-talets slut. Man ägnade sig i stället åt sågverksrörelse.

M31 SJÖÄNDAN - NÄSSUNDET
Sjöändan är en mycket viktig lastageplats och järnbanestation i järnbrukshistorien.

Sprickområdet utgör en mycket vacker landskapsbild med långsmala vackra sjöar, vars stränder är omväxlande branta och skogsklädda eller småflacka strängar av småjordbruk, som i sin tur gränsar mot skogsklädda höjder.

Längs området löper Inlandsbanan, som passerar flera kulturhistoriskt värdefulla byggnader, bl a banvaktsstugan vid Sjöändans hållplats, Nässundets f d station (numera restaurang) och ett boningshus från sekelskiftet 1900.

M32 HEINOLA VÄGKORSBY

Heinola är en liten vägkorsby vid gamla landsvägen strax sydöst om Niklasdamm med skolbyggnad från senare delen av 1800-talet och villor från sekelskiftet.

M33 GUSTAVSVIK - ÖSTERVIK
Herrgårdsmiljö och vägkyrka vid den urgamla landsvägen (pilgrimsvägen) till Tingvalla (dvs Karlstad) och Nidaros i Norge.

Närmast Varnumsviken finns en del betade strandängar och åkrar, som längre upp övergår i blandskog. Viken är också en viktig flyttfågellokal.

Vid västra sidan av viken ligger Gustavsvik, en gammal herrgårdsmiljö, som omnämns redan på medeltiden. På 1760-talet uppfördes herrgården med ekonomibyggnader.

Vid Gustavsvik finns också ett gravfält från järnåldern och Adlersparreska minnesområdet. Bebyggelsen omges av en park med bl a en allé med stora träd som leder upp till den kulle där huvudbyggnaden stod. Många av de stora och gamla träden innehåller bohål som flitigt utnyttjas av olika fågelarter.

På vikens östra sida ligger Österviks kapell, byggt på 1870-talet. I dag är det en välbesökt vägkyrka. Österviksparken uppvisar en intressant flora med många arter och är mest känd för den mängd blåsippor som blommar om våren och klär marken i ett blått täcke. Stora lummiga lövträd ger parken en ganska tät karaktär.

M34 ÄLVBRON - SPJUTBÄCKEN
Tidstypiska gårdar i gamla järnbruksmiljöer.

Varnans lopp är slingrande (meandrande) och gräver sig från Älvbron och söderut djupare i en nästan ravinartad fåra. Flera dammar finns utefter älven. Bäckdalen har en ganska omväxlande artrik miljö. Döda och håliga lövträd gynnar ett rikt fågel- och insektsliv.

M35 VÄLÖSUNDET - VÄLÖN
Tidstypisk sommarvillabebyggelse.

Kring Välösundets båda stränder finns många fina exempel på sekelskiftets begynnande villabebyggelse. En rad byggnader är exempel på slutet av 1800-talets nymodighet, sommarvillan. De mest påkostade ligger på den västra sidan med standtomt och egen brygga. På östra sidan finns en välutbildad strandvall med gles tallskog, mycket viktig för trädlärka och nattskärna.

Välön är till större delen täckt med ganska mager barrblandskog, men i den norra delen finns ett öjordbruk som varit i drift sen 1700-talet. Ön med bebyggelse har stor betydelse för landskapsbilden och för friluftslivet.

Även Tyskön är en skogsklädd ö med sommarhus från sekelskiftet. Här ligger också en f d restaurang, som var ett kärt utflyktsmål vid seklets början. Den är numera ombyggd till boningshus.

M36 JÄRSBERG - DYE
Uråldrigt kulturlandskap med riksintressant runsten och tidstypisk bebyggelse med skola vid den urgamla landsvägen (ridvägen) mot Stockholm.

Dalgången består av ett välordnat jordbrukslandskap med fina gårdar och välbevarade fornlämningar, däribland östra Värmlands största röse. I Järsberg finns delar av en gammal bykärna med ett par gamla fina skolbyggnader kvar. Runstenen i Järsberg är en av de äldsta i landet och därmed av riksintresse.

M37 UDDEN - NYTORP
Tidstypisk gårdsbildning och bankvaktstuga.

Mellan Lugnets gård och gamla Järsbergsbron meandrar sig Lötälven genom slättlandskapet i en djup nästan ravinliknande fåra. Sidorna är bevuxna med klibbal.

M38 VASSGÅRDA
Gammal järnbruksmiljö.

I en lövträdsrik men ändå öppen sluttning ner mot Vassgårdasjön ligger en del små faluröda gårdar från 1800-talets slut. Av herrgården finns inget kvar i dag förutom den spikraka allén, som nu kantas av villor från 1940-50-talen. Även Vassgård kom till i slutet av 1600-talet, då man anlade en stångjärnshammare här som på 1800-talet efterträddes av en sågverksrörelse.

B 22:3

VIKTIGA KULTURMILJÖER I VISNUM

Följande kulturmiljöer i Visnums församling är viktiga och intressanta:

M40 VIKE BY - HULT - SVENSTORP

Området är ett av dessa många små odlingslandskap som tillkommit genom glacialerors sedimentation i någondalsänka. Förutom de sedvanliga röda bondgårdarna, som ligger jämnt fördelade i landskapet, avviker det här området genom att här finns en oskiftad by. Själva byn är belägen vid skogskanten i åkermarkens sydände, där den moränklädda graniten höjer sig några meter ovan omgivande finsediment. På så vis får byn en god utsikt över omgivande fält.

Riktigt gamla byggnader är det ont om, men det värdefulla här är den helhet som uppstår när de faluröda gårdarna ligger tätt tillsammans och bildar en riktig bykärna. En viktig del i miljön är den åldriga vägen, som leder rakt genom byn och vidare ut över fälten.

Eftersom all mark brukas enligt moderna metoder är vegetationen mycket fattig. Närmast de utspridda gårdarna finns dock rester av det gamla kulturlandskapet, i form av enebackar och betade ängar, där tuvåtel och rödven frodas bland enstaka gammal björk.

M41 BJÖRNEBORG
Historisk och ännu levande järnbru-
bruksmiljö.

Brukssamhället Björneborg domineras av järnbruket, kring vilket bebyggelsen grupperar sig. Kring herrgården ligger en gammal park i ganska igenvuxet tillstånd, men med gott omhållträd för fågellivet.

M42 JONSBOL
Tidstypisk herrgårdsmiljö och
historisk järnbruksmiljö.

Bruksherrgården med park och damm ligger på osvallad morän, som i väster gränsar mot ett sandstråk. Dammen omges av klibbal och snår med hundloka m m. Parken består av höga gamla lövträd och är en god lokal för sångfågel.

M43 KRONTORP
Riksintressant herrgårdsmiljö och
historisk järnbruksmiljö.

Mellan Bäckhammar och Nybble rinner Visman genom ett flackt och öppet jordbrukslandskap. Lövträdsridån utmed ån består av klibbalar. Öster om Bäckhammar ligger Krontorps herrgård på en mindre kulle, omgiven av stora lövträd.

Herrgården med sin park har betydelse för landskapsbilden. Området har ett geologiskt intresse genom förekomsten av en mindre glacifluvial avlagring.

M44 TORPA BY - VISNUMS KYRKBY - VALL
Riksintressant uråldrigt kultur-
landskap med kyrkby, tidstypisk
radby och medeltida färdväg/rast-
ställe.

I Vismans långsmala flacka dalgång finns några långsmala åskullar med gravfält från järnåldern. Här finns dessutom gårdar från 1800-talet, en radby och socknens spånklädda kyrka och klockstapel från 1733.

Flera av åskullarna är bevuxna med stora tallar, på en del finns björk och några är kala, med undantag av någon enstaka en.

Visnumsåsen har ett stort kvartärbiologiskt värde med sina ovanliga parallellgående glacifluviaala åskullar. På dessa torra åsryggar gick den gamla landsvägen (och på 1000-talet en pilgrimsväg) mot Örebro-Stockholm, via vadstället/gästgivaregården i Vall.

M45 VÄRMLANDS SÄBY - SUND - VALUNDA
Riksintressant herrgårdsmiljö och
tidstypiska gårdsbildningar.

Värmlands-Säby herrgård ligger på en halvö, som skjuter ut i Väneren. Herrgården med tillhörande byggnader bildar ett samhälle i miniatyr. Området erbjuder ett gammalt och mycket vackert kulturlandskap, som brukas än i dag. Här finns också flera fornlämningar.

Söder om herrgården finns ett par lövträdsbevuxna åkerholmar i form av glacialfluviala åskullar med en järnåldersgrav på den ena. Här ligger Östra och Västra Sunds fina gårdssamlingar.

Väster ut, delvis utefter Medhamnsvägens gamla sträckning, ligger de fem skiftade Valundagårdarna.

M46 GJORDSBOLS BY
Tidstypisk bebyggelse som naturgeografiskt hänger mer samman med Rudskogas jordbrukslandskap än med Visnum.

B 22:4

VIKTIGA KULTURMILJÖER I VISNUMS KIL

Följande kulturmiljöer i Visnums Kils församling är viktiga och intressanta:

M50 MEDHAMNS BY - HASSELMARKEN - HÄLLA
Tidstypisk, delvis oskiftad fiske/-
jordbruksby och tidstypisk skiftad
pärlbandsby.

Utefter den slingrande grusvägen, ibland kantad av en stenmur eller gårdesgård, som går till Medhamn från Broby, ligger småjordbruk med röda gårdar, stora vårdträd, slätterängar, enebackar, bondskog och betande kor.

Topografin är låg med nordsydliga gnejs- och granitryggar med ett tunnt skikt av osvallad morän och gott om berg i dagen. Svackorna fylls av tjocka lager bördig glaciallera. Vegetationen är formad av jordbruket.

Vid Jonstorp, sydost om Hasselmarksvägen, finns ganska stora betes- och slätterängar och lövklädda åkerholmar. Betesgräns på träden och många överståndare vittnar om gammal beteshävd. Området avviker en aning från Medhamnstrakten i övrigt genom att det här är mer sammanhängande arealer öppen ängsmark. Det finns gott om levande och döda lövträd, vilket är bra för hackspett och diverse insekter. Här finns också en ekdominerad och ännu ganska öppen gammal hagmark med spridda hässlen, enstaka granar, enbuskar och en ganska artrik flora.

M51 KILSBY - VISNUMS KILS KYRKBY -
KÄRRS BY - HYG
Uråldrigt kulturlandskap med tids-
typiska herrgårdsmiljöer, kyrkby
och gammal skolmiljö.

Kulturlandskapet kring den inre delen av Kilsviken karakteriseras av ett slättlandskap med den gamla kyrkbyn, ett flertal herrgårdar, Kilsby, Nynäs, Hygn, och ytterligare några gårdar, Södertorp och Ed. Vid Backa finns dessutom ett antal fornlämningar.

På de bördiga glacial- och postglaciala lerorna runt viken breder vidsträckta åkrar ut sig och ger ett platt, öppet landskap. I utkanterna, där graniten höjer sig något, finns mindre moränkullar och ett par åskullar, som bryter av det flacka landskapet och det är också här som bebyggelsen ligger.

Vid Nynäs herrgård finns en beteshage med gamla lövträd. Vid Hygn och Ed finns ett par glacifluviala åsrygggar med stora lövträd och tallar.

Vid Södertorp finns ett småkuperat, brutet odlingslandskap med små gårdar, ängar, hagar och åkerlappar, som klättrar upp och ner på några de Geermoräner.

Kilsviken är en stor, grund och slättsjöliknande Vänervik med vassområden, betade strandängar och ett rikt fågelliv.

B 22:5

VIKTIGA KULTURMILJÖER I RUDSKOGA

Följande kulturmiljöer i Rudskoga församling är viktiga och intressanta:

Från Gjordsbol (i Visnums fs) i norr går en lång smal dalgång söderut via Skottlanda, Gren och Björkebol innan den öppnar sig och ett platt, öppet jordbrukslandskap breder ut sig ner mot Skagerns strand.

Hela området präglas av det öppna jordbrukslandskapet med åkrar, ängar, grönsaks- och trädgårdsodlingar. Otalig lövdungar och -ridåer ger det öppna landskapet variation. De många oskiftade radbyarna är en viktig del av detta landskaps särprägel.

M60 VÄGLÖSA BY
 M61 RÄVÅSEN - KOLERUD
 M62 SKOTTLANDA BY
 M64 PERSBOL - BJÖRKEBOL
 Tidstypiska oskiftade radbyar i naturgivna lägen.

De små enheterna av radbyar, tillsammans med åkerholmar och odlingsrösen, är viktiga för landskapsbilden.

M63 FROSTERUDS BY
 Särpräglad oskiftad radby.

På en moränkulle mitt i ett barrskogsomgärdat mindre odlingslandskap ligger radbyn Frosterud med sina faluröda hus tätt tillsammans.

Frosteruds by är ett fint exempel på en oskiftad by och är viktig för landskapsbilden.

M65 ERIKSBOL

Vid Eriksbol i väster finns en hyperitkulle, omgiven av djupa dalgångar. Kullen är sannolikt en gammal betad utmark. Här finns rikligt med hassel.

Eriksbol är sannolikt ett av kommunens mest hasselrika områden och erbgjuder en perfekt biotop för t ex nötkråka. Den gamla utmarken hänger intimt samman med odlingslandskapet i dalgångarna.

22

M66 LABACKA BY - RUDSKOGA KYKRBY
Uråldrigt kulturlandskap med oskiftad radbybebyggelse, kyrkby och möjlig stenåldersboplats.

De bördiga glaciallerorna vid Skagerns norra strand har varit befolkade under årtusenden.

B3

Kulturhistorisk problembild

B 31

Problem i hot-INNERSTADEN

Sammanfattning**Rivningshot**

Innerstadens sista kvarvarande bostadsbebyggelse från 1800-talet är hotad genom nya byggnadsprojekt, som t ex nytt gymnasium, nytt Folkets Hus, nya bostäder längs Järnvägsparken etc, och därmed sammanhängande ökat parkeringsbehov.

Äldre industri- och hantverksmiljöer hotas av rivning för att ersättas med ny bebyggelse, t ex Albin Motor i kv Tapiren och f d tobaksfabriken i kv Sirius.

Stadsbilden

Större sammanhängande P-platser och oanvändbar mark (impediment) har lett till en del ödsliga gatumiljöer, som saknar rumsbildande avgränsningar, t ex

- o Gamla och Nya Kyrkogatorna
- o Österlånggatan
- o Assamblegatan
- o Västerlånggatan
- o Tegelslagaregatan
- o Västerlånggatan mot kv Tapiren
- o N Staketgatan mot kv Tapiren
- o Norra Torget.

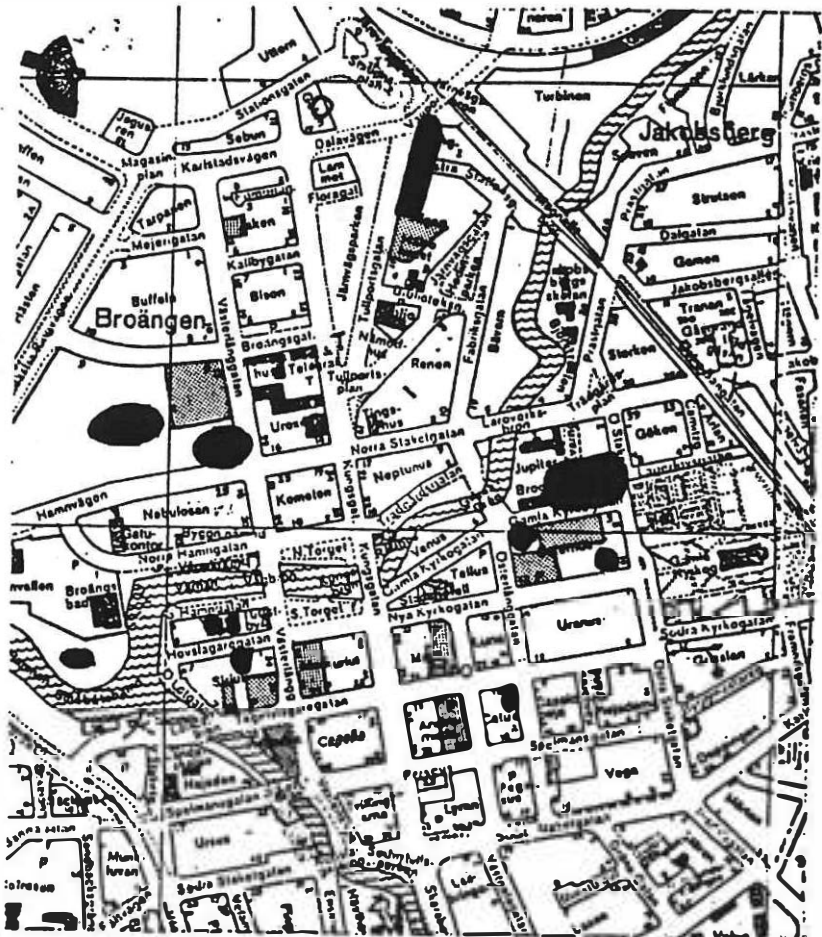
Parkeringsfrågan

Nuvarande behovstal för bilparkering leder till att ytterligare värdefull kvartersmark kommer att tas i anspråk för parkeringsändamål (inkl rivning av värdefulla byggnader).

"CITYAKUTEN" - byggbart/rivningshotat

Nedanstående karta över INNERSTADEN visar

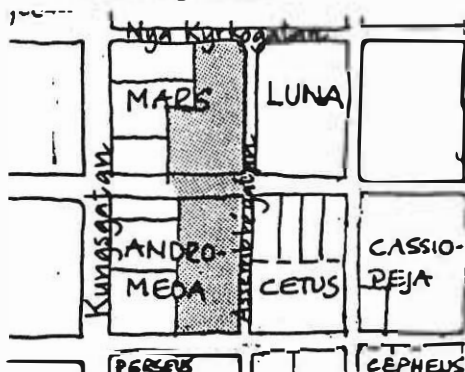
- o dels enskilda byggnader/kvarter med oklar fortsatt användning eller direkt rivningshotade objekt (1985).
- o dels obebyggd mark som är lämplig att bebygga ur såväl stadsbildsmässig som kulturhistorisk synpunkt.

- Hotade objekt / akuta åtgärden
- ▨ Obebyggd mark / lämplig att bebygga

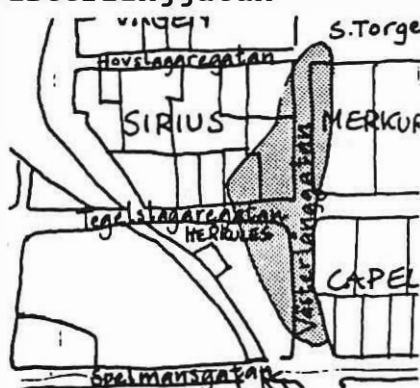
NÅGRA OFÄRDIGA STADSMILJÖER

Assemblégatan

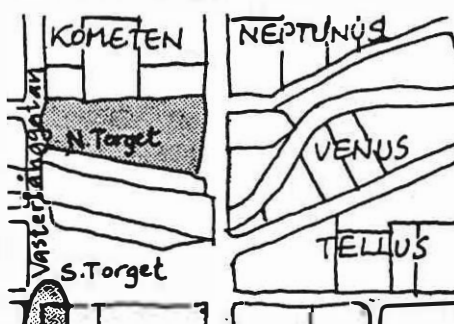
Assemblégatan utgör ett nutida stadsbyggnadskirurgiskt ingrepp i en rutnätsplan från 1600-talet - en produkt av 1960-talets biloptimisk (1963 års generalplan). Tanken var att Assamblégatan skulle ta biltrafiken och Kungsgtan skulle bli gågata för att nå en höggradig biltillgänglighet i centrum. Detta har lett till en mycket trist och död bakgata med enbart stora parkeringsytor och brandgavlar.

Västerlånggatan

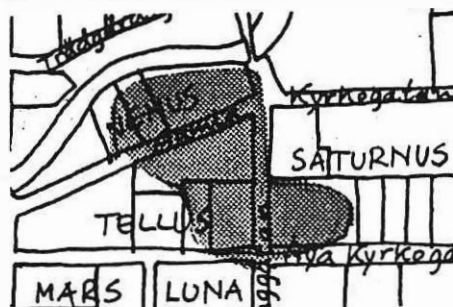
Även Västerlånggatan flyter ut i parkeringsytornas oavslutade former. Från Södra Torget går gatan helt nära Wahlundsgårdens fina huvudentré, låter torget på motsatta sidan flyta söderut genom Domus parkering för att bilda ett delta mot Lötälven, bestående av P-ytor i kv Sirius södra delar och av gräsytor öster om Mus-magasinet.

Norra Torget

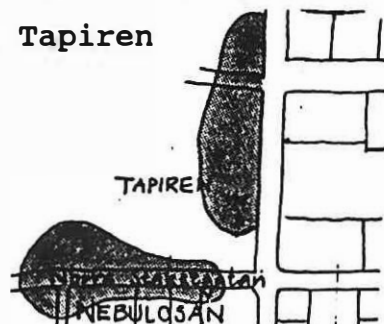
Till skillnad från Södra Torget är det Norra ogästvänligt och inbjuder inte till uppehåll och samvaro. Man **förflyttar** sig längs torget - man **vistas** inte där. Bussterminalen och försäkringskassans anonyma arkad bidrar till detta.

Kv Venus-Tellus-Saturnus

Enligt en antagen stadsplan (851017) skall de östra delarna av kv Venus och Tellus bebyggas med ett nytt Folkets Hus tvärs över nuvarande Gamla Kyrkogatan. Här låg under medeltiden stadens första kyrka och en kyrkogård. Gamla Kyrkogatans sträckning redovisas i en karta från 1760 och kyrkan byggdes i gatans fond (i kv Jupiter).

Kv Tapiren

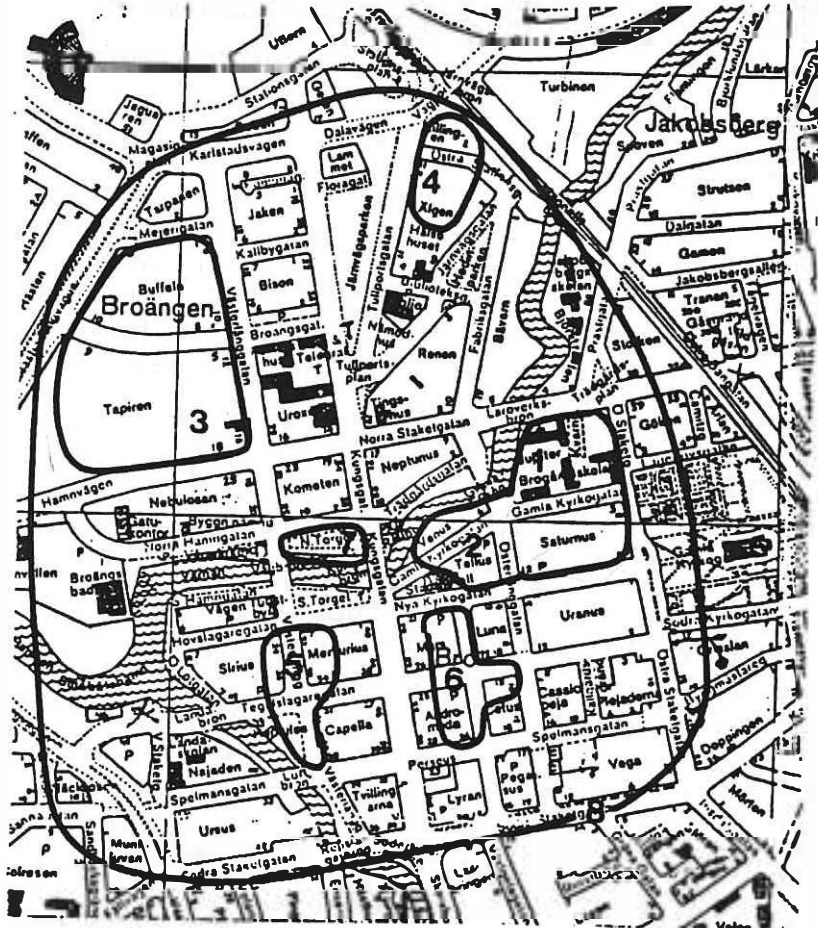

Kv Tapiren kräver en rumsbildande helhetslösning såväl utefter Västra Långgatan som Norra Staketgatan

KRAV PÅ HELHETSÖSNINGAR

Medföljande karta över INNERSTADEN visar områden där det krävs samtlade lösningar omfattande flera kvarter.

Denna nödvändiga diskussion om hela innerstans framtida utseende kan lämpligen redovisas i form av en OMRADESPLAN eller motsvarande.

Utredning med helhetssyn

- 1-2 Nytt gymnasium/nytt Folkets Hus
nya bostäder.
- 3 Småindustri/bostäder/idrottscentrum
- 4 Nya bostäder
- 5-6 Ifyllnad av stadsbilden
- 7 Göra N Torget tillgängligare/trevligare
- 8 Lösa P-frågan för hela innerstan

INRE HAMNEN

- o Utnyttja områdets kvaliteter ur turistsynpunkt.
- o Ny stadsplan med skyddsbestämmelser.
- o Vårdplan (fastighetskontoret)
- o Info, diskussion med fastighetsägare.
- o Aktivt sökande efter lämpliga hyresgäster.

JÄRNVÄGSPARKEN

- o Utreda ombyggnadsalternativ med tillskott som anpassas till befintlig bebyggelse.
- o Egenartsbeskrivning, råd, riktlinjer.
- o Ny stadsplan med skyddsbestämmelser.

ÖSTER OM KUNGSBRON

- o Utreda återanvändning av skolbyggnader + tillskott.
- o Anpassa nytillskott till befintlig bebyggelse.
- o "Laga" trasig stadsbild.
- o Nytt Folkets Hus anpassas till befintlig bebyggelse och återknyter till det som funnits tidigare.
- o Helhetsgrepp på P-frågan - samutnyttjande.
- o Göra N Torget "mänskligare".

BROÄNGEN

- o Utreda återanvändningsalternativ till Albin Motor.
- o Ny stadsplan med skyddsbestämmelser (N. Station).
- o Samordning nya gymnasiet och behov av idrottslokaler.

Problem o hot - Ytterstaden

Sammanfattning

Ytterstaden består huvudsakligen av bostadsbebyggelse, som tillkommit under 1900-talet. Det är villa- och radhusområden blandat med flerfamiljshus. Här kan man årsringsvis avläsa stadens bebyggelseutveckling.

Stadsbilden

Det största hotet mot denna bebyggelse ligger i att man vid underhåll och ombyggnad väljer fel material, färger och metoder, som förändrar den ursprungliga karaktären.

Rivningshot

Närmast centrum bl a finns dessutom ett ekonomiskt intresse att exploatera marken hårdare och riva äldre bebyggelse på stora tomter.

Återanvändning

Utanför staden ligger den gamla institutionsmiljön Marieberg, som delvis avvecklats. Där är det viktigaste att hitta en lämplig användning för byggnaderna. Detta gäller också en del enstaka byggnader: Gustavsberg, Kurlanda herrgård, Prästeruds herrgård, Sanna bryggeri.

B33

Problem o hot - LANDSBYEDEN

Landsbygdens bebyggelse består ju främst av torp, gårdar och herrgårdar. Något större hot om rivning av bebyggelse på grund av exploateringsintressen finns knappast.

Problemen och hoten ur kulturhistorisk synpunkt har framför allt två orsaker:

- o bebyggelsen har i dag inget eller begränsat användningssätt - husen behövs helt enkelt inte (s k överloppsbyggnader) eller får ny funktion (helårshus blir fritidshus).
- o bebyggelsen vårdas och underhålls på ett olämpligt sätt ur kulturhistorisk synpunkt (kortsiktigt underhåll styrt av en okunnig materialhandel), dvs främst en kunskaps- och utbildningsfråga.

Jordbrukets och skogsbrukets
rationaliseringsåtgärder ↑ 1 2 2

C

MÅL och VÄRDERINGAR

C1

Kulturhistoriska planeringsmål

Ansvar för vård och förvaltning av de samlade kulturresurserna (fornlämningar, byggnader, vägar, kulturlandskap m m) i samhället vilar primärt på fastighetsägarna. I bl a plan- och bygglagen (PBL §3:10 pkt 3) uttrycks klart att med ägande och förvaltning av mark och byggnader följer också ett ansvar för vård och underhåll.

En grundläggande förutsättning för en långsiktig byggnadsvård och landskapsvård är en utveckling av kulturhistorisk kunskap i dessa frågor, så att insikten och den kulturhistoriska medvetenheten ökar hos människor i allmänhet. I andra hand är kulturresursvård en juridisk/ekonomisk fråga.

Kommunen har ett grundläggande ansvar för bebyggelsemiljöns utformning och därmed också för bevarandet av miljöns kulturhistoriska värden. Genom planläggning och regler för bebyggelsens placering och utformning, genom uppsikt och information kan kommunen verka för en brett inriktad byggnads- och miljövård.

Politiskt bör kommunen verka för att följande mål för kulturresursernas fortsatta användning genomförs:

för **STADEN** Kristinehamn

att bebyggelse och bebyggelsemiljöer, klassade som byggnadsminnesvård (I), värdefull (II), bebyggelse och som helhetsmiljöer (M) enligt värderingskarta, ges erforderliga detaljplanebestämmelser.

för **LANDSBYGDEN**

att bebyggelse och bebyggelsemiljöer, klassade som byggnadsminnesvård (I), värdefull (II) bebyggelse och miljöhänsyn (M) enligt värderingskarta, ges erforderliga områdesbestämmelser.

C 2

Förslag till kulturhistorisk värdering

Byggnader kategori I - byggnadsminnesvärda

De byggnader, som i inventeringen har bedömts som byggnadsminnesvärda, och som i kulturresursprogrammet hänförs till kategori I, bör efter ansökan av kommunen byggnadsminnesförklaras. Om man av någon orsak inte kan eller vill använda Lagen om byggnadsminnen, bör man ändå för sådana byggnader utarbeta rekommendationer som preciserar skyddsambitionerna lika tydligt som skyddsföreskrifter enligt lagen skulle ha gjort.

I detaljplan bör reservatsbestämmelse (Q) användas, såvida byggnaden inte redan är byggnadsminne eller byggnadsminnesmärke.

"Tilläggs lån" och "förhöjt låneunderlag" enligt Förordningen om beräkning av låneunderlag och pantvärde (16§ BLP) bör kunna komma ifråga, liksom även direkt bidrag enligt bidragskungörelsen (se BILAGA).

Byggnader kategori II - värdefulla

Alla kategori II-hus skall vid byggnadslovsprövning anses vara sådana byggnader "av större värde", som avses i PBL §3:12.

Någon förvanskning får alltså inte ske genom arbeten på själva byggnaderna.

Omgivningens anpassning bör i sina huvuddrag bestämmas i detaljplan eller i områdesbestämmelser. Därutöver kan det naturligtvis också för omgivningen finnas generella riktlinjer för bevarande av områdets egenart, baserade på PBL §3:12. Om inte måste kraven formuleras i direkt samband med prövningen av byggnadslov.

För II-kategorin kan karaktärsskyddande bestämmelse (Q) komma i fråga om detaljplan-upprättas.

"Förhöjt låneunderlag" kan sökas, men kategori I prioriteras.

→ Rönningeförbud enl
PBL §8:16 p 3.

→ (q) inom område komma
krävs en detaljplan eller områdes-
bestämmelser gynnade. Många
freskiss utbud byggnadslovsplik
enl. PBL §8:6, 1-3.

Helhetsmiljö M

En ny och viktig skyddsmöjlighet för bebyggelseområden avser miljön som helhet och är oberoende av enskilda byggnaders värde. Den inbegriper hänsyn till både befintliga och tillkommande hus, men även till gator, broar, parker och naturlandskap. Lagen reglerar inte dessa sistnämnda företeelser i sig, men väl bebyggelsens anpassning till viktiga miljövärden hos dem.

Kommunen kan genom ett fullmäktigebeslut lägga fast gränserna för sådana miljöhänsynsområden. En förutsättning är att medborgarna har beretts tillfälle att yttra sig över förslaget.

Det föreligger naturligtvis heller inget hinder att fullmäktige, som en kommunal angelägenhet, ger riktlinjer för förvaltningarnas behandling av allmänplats-marken. Enl PBL-förslaget skall sådana riktlinjer kunna tas in i detaljplan.

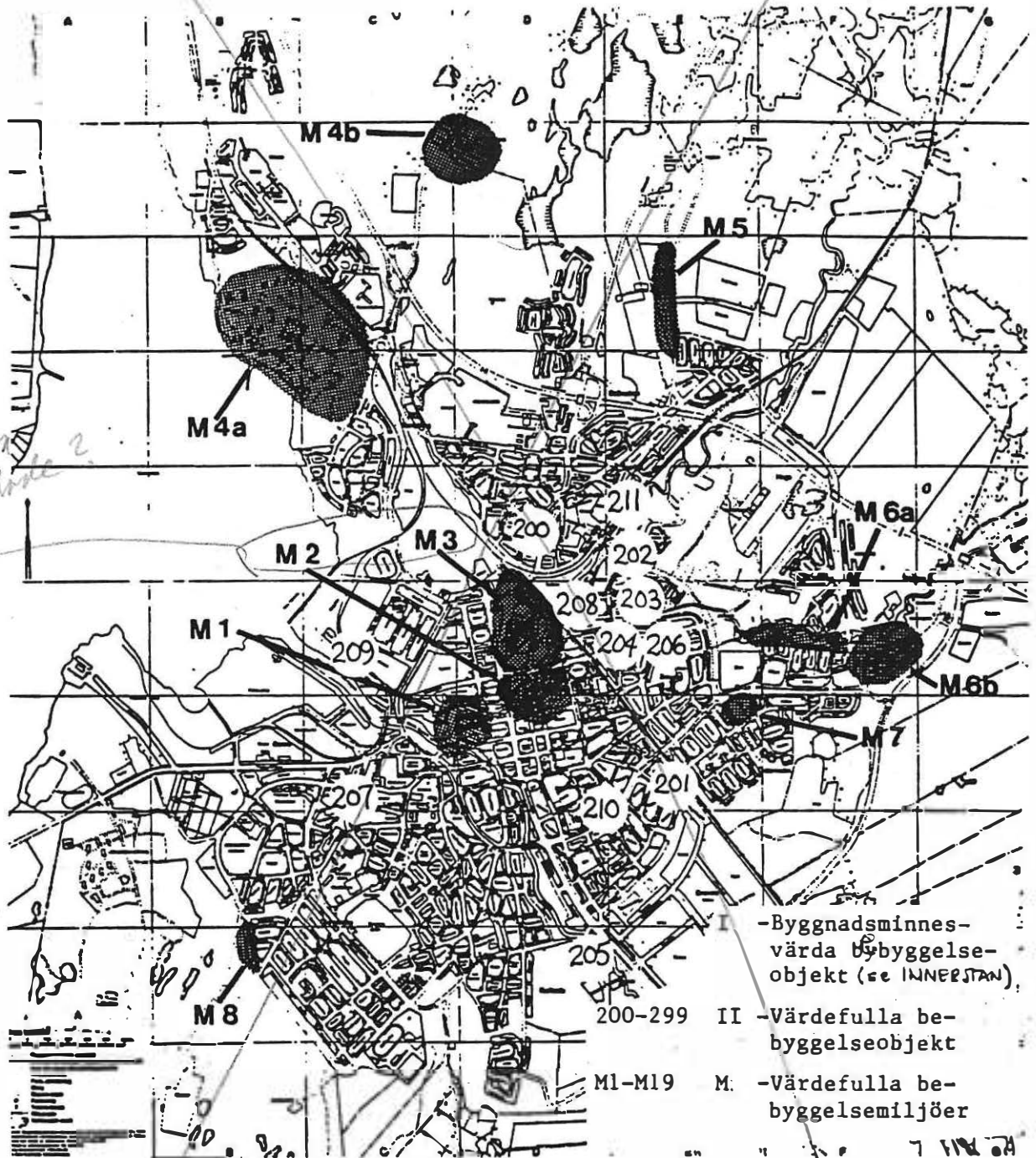
Genom denna utredning har sådana särskilt värdefulla områden (M - helhetsmiljön) avgränsats, varjämte det har klarlagts vari deras egenart består. Med egenart menas de egenskaper hos främst byggnaderna i området, som är mest betydelsefulla för deras verkan i miljön.

Även om man därmed åstadkommer en handling som i mycket liknar en detaljplan, har den inte detaljplanens stränga rättsverkan. Krav som ställt i detta program skall sålunda prövas mot andra intressen som kan finnas i varje särskilt ärende. Självfallet skall egenartsbeskrivningen (se rapport 3) tillmätas stor vikt vid denna prövning.

T. L. G. - 98

A

Kristinehamn - YTTERSTADEN

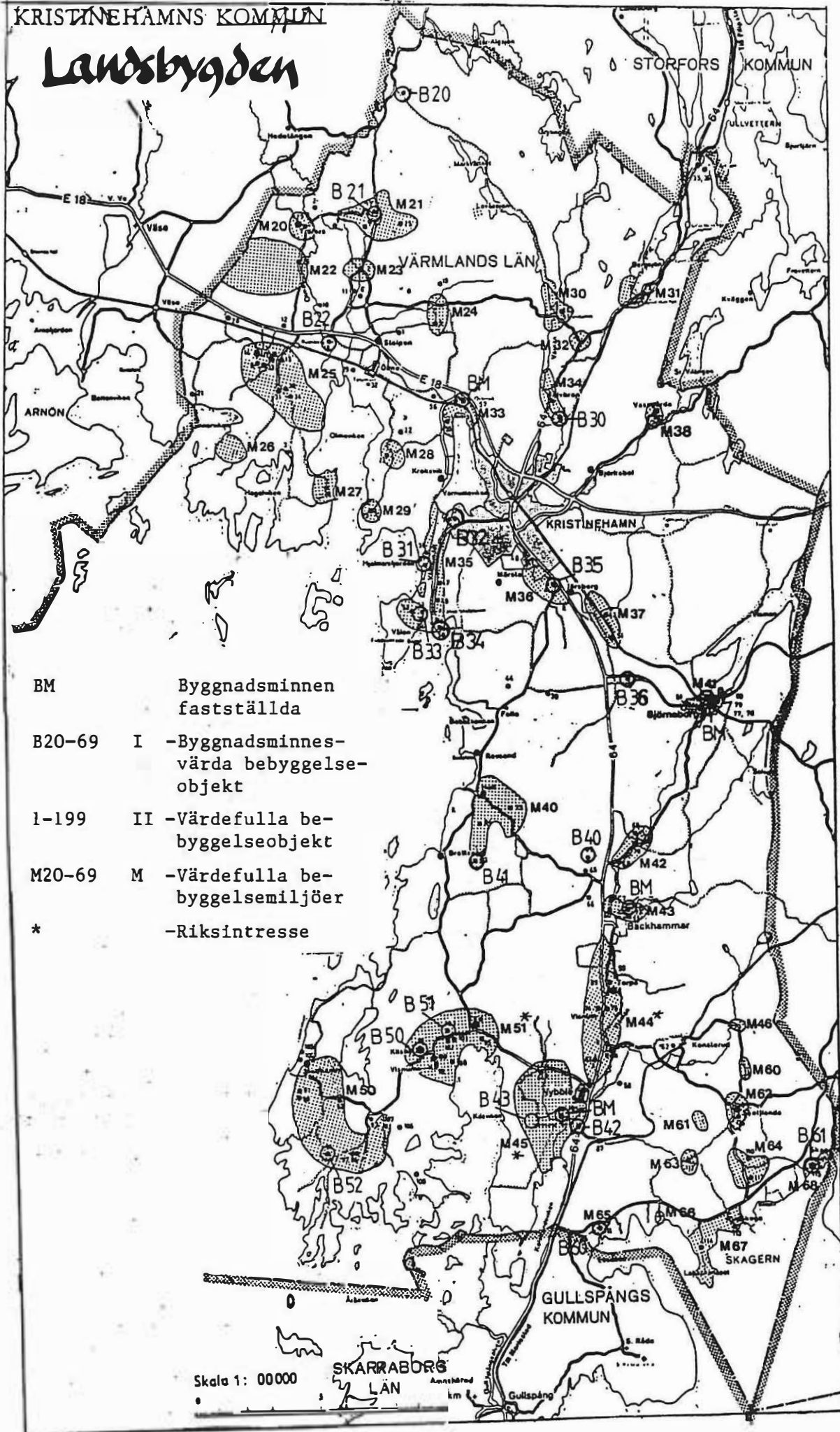
■ M - Helhetsmiljöer

(se sid 57)

II Värdefull bebyggelse:

200	Järnvägshuset
201	Gustavsberg
202	Koltrasten
203	Kungsfågeln 4 Kristinehamns praktiska skola
204	Kungsfågeln 15 Jakobsbergs herrgård
205	Kurlanda herrgård
206	Lomen 2
207	Rådjuret 8 Boströmshuset
208	Spoven 2 Utställningshuset
209	Tullkammaren Tullhuset
210	Valen 1 Södermalmskolan
211	Verkmästaren Verkstadsvillorna

Landsbygden

- BM Byggnadsminnen fastställda
- B20-69 I -Byggnadsminnesvärda bebyggelseobjekt
- 1-199 II -Värdefulla bebyggelseobjekt
- M20-69 M -Värdefulla bebyggelsemiljöer
- * -Riksintresse

Skala 1: 00000

SKARRABORGS LÄN

GULLSPÅNGS KOMMUN

Gullspång

km

D

ATT BESLUTA OM...

D1

Åtgärdsförslag - beslut

Kommunen bör verka för att målen i detta KULTURRESURSPROGRAM kan vara genomförda år 1995.

Följande FÖRSLAG TILL ÅTGÄRDER bör ANTAS av KF.

1. PROGRAM OCH UPPFÖLJNING

- Programmet **antas** av fullmäktige.
- Arbetsgruppen för kulturresursvård permanentas för att följa upp bevarandearbetet.
- Remissutgåvan bör revideras i nära samarbete med länsantikvarien.

Och Länsantikvarien! 112 →

2. PENGAR

- Avsätta medel för information, rådgivning etc.
- Avsätta medel för upprustning av kommunens fastigheter.
- Avsätta medel för intrångsersättning.

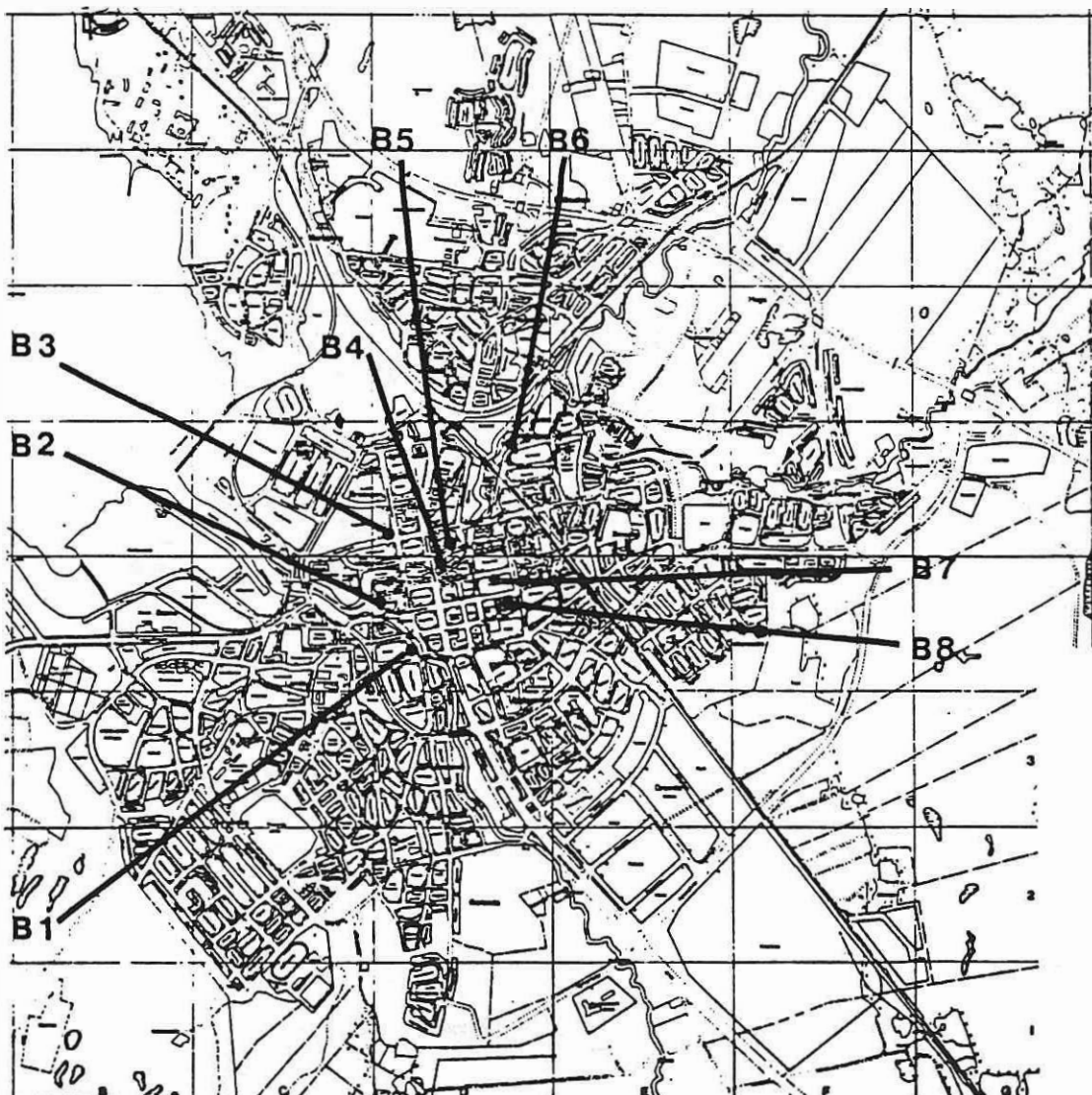
3a. BYGGNADSMINNESFÖRKLARA

Kristinehamns stad:

- Egenarten hos nedanstående byggnader kategori I - byggnadsminnesvärda) bevaras enl Lagen om byggnadsminnen (BML 1960:690) eller genom skyddsbestämmelser enl PBL §3:12 inom detaljplan fastställda avgränsningar (Q-märkning).

Förslag till byggnadsminnen:

- ✓ B1 Nyströmsgården, Ursus 12-13
- ✓ B2 Vålomagasinet, Sirius 1
- ✓ B3 Nedre station, Tapiren 3
- ✓ B4 Rådhuset, Råd skvarteret
- ✓ B5 Grundelsgården, Neptunus 10
- ✓ B6 Utställningshuset, Spoven 2
- ✓ B7 Frödingsgården. Uranus 3
- ✓ B8 Antik Larsson, Plejaderna 7

3b. BYGGNADSMINNESFÖRKLARA

Landsbygden:

- Egenarten hos nedanstående byggnader/bebyggelse (kategori I - byggnadsminnesvärda) bevaras enl Lagen om byggnadsminnen (BML 1960:690), eller genom skyddsbestämmelser inom i områdesbestämmelser fastställda avgränsningar (Q-märkning).

Ölme församling

B20 Missionshus, Holma 1:7
 B21 F d skola, Rävatorp 1:5
 B22 Boningshus, Sjöstad 2:1

Varnums församling

B30 Spjutbäcken, Spjutbol 1:3
 B31 Sommarvilla Alvik, Boxerud 1:30
 B32 F d herrgård, Presterud, stg 1420B
 B33 Sommarvilla, Vålön 1:15
 B34 Fyrstuga, fyrtorn, Dye Södra 1:116
 B35 1800-talsskola, Järsberg 1:44
 B36 Gård, Holmen 1:2

Visnums församling

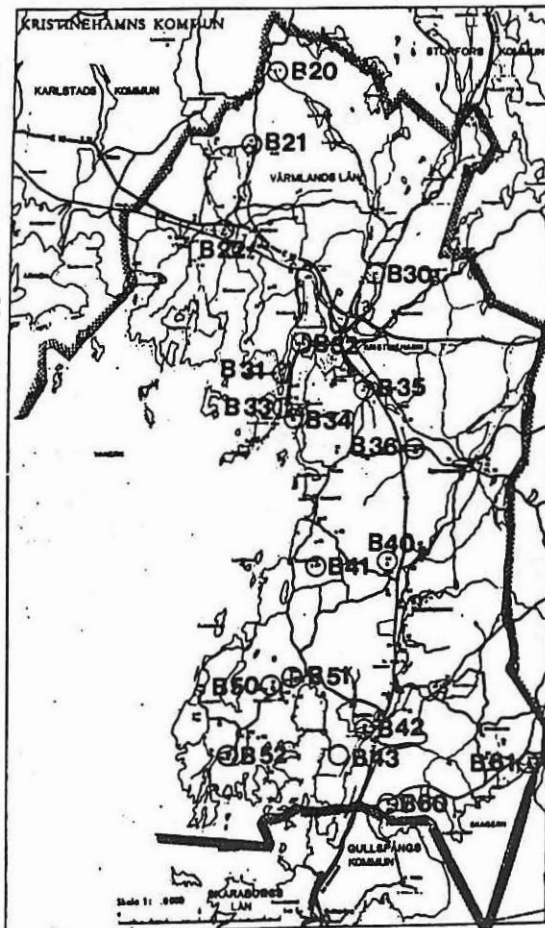
B40 Gårdsanläggning, Husbacka 1:1
 B41 Svenstorp 1:5
 B42 Boss kvarn, Säby 6:1
 B43 V Sund 1:3, 1:6

Visnums-Kils församling

B44,45 *Jordbruk 1:15, Björnviertorp kyrkygård*
 B50 Herrgård, Kilsby 1:1
 B51 Boningshus, Kärr 1:6
 B52 Backstuga (Håkstugan), Hasselmarken 1:6

Rudskoga församling

B60 Gårdssamling, Edet 1:3, 1:5
 B61 Brunnsort (Skagersbrunn), Revsten 1:118

4. BEVARA HELHETSMILJÖER

- för bevarande av nedanstående stadsmiljöers kulturhistoriska särdrag och helhetsupplevelse (kat. M) utfärdas skyddsbestämmelser enl PBL §3:12 inom detaljplan fastställda avgränsningar (q-märkning).

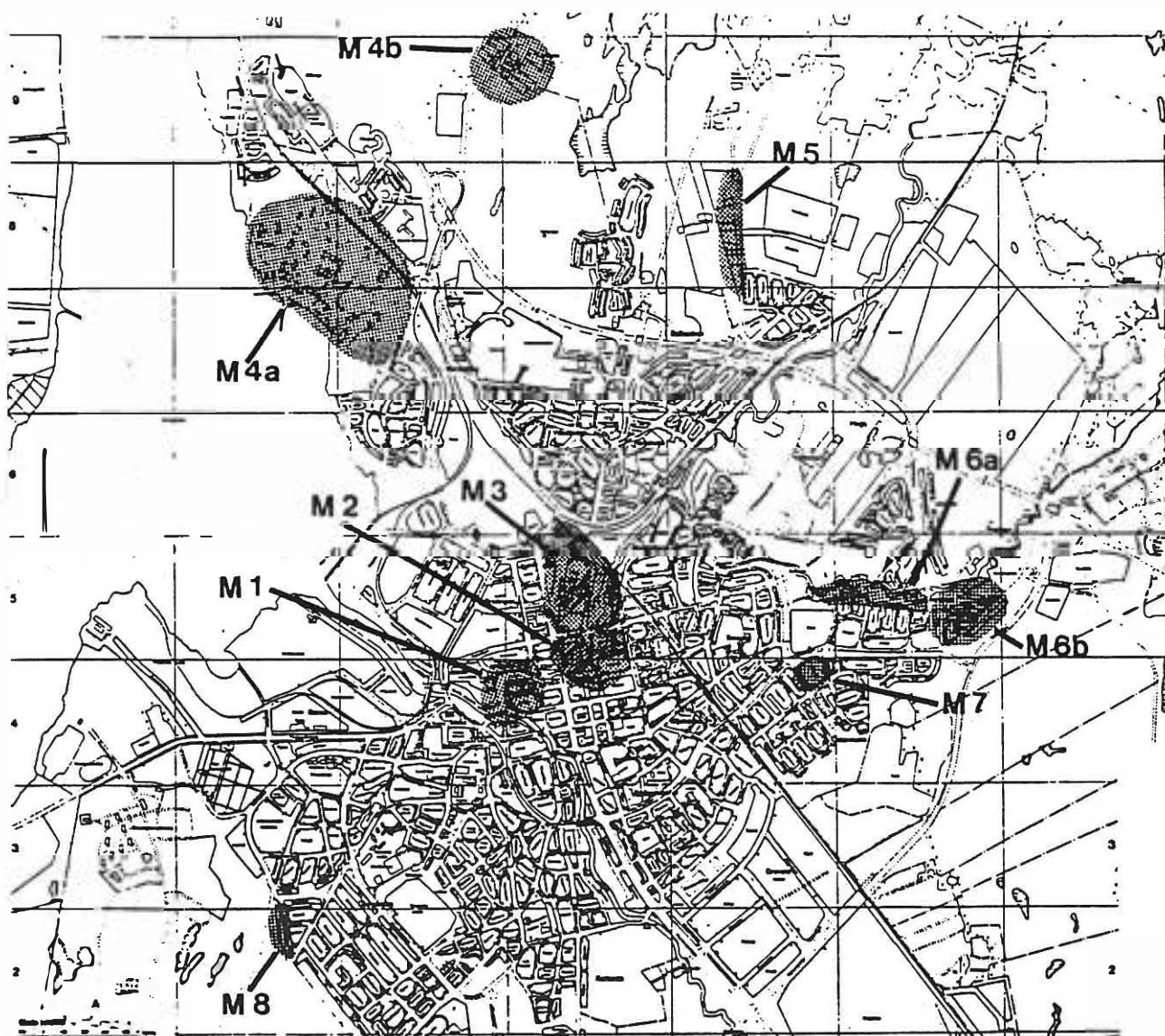
Innerstaden (se kap B21):

- M1 Inre Hamnen
 M2 Öster om Järnvägsparken
 M3 Öster om Kungsbron

Ytterstaden (se kap B21)

- M4a Marieberg
 M4b Stensta by
 M5 Gamla Filipstadsvägen
 M6a Mellankvarn
 M6b Stensta by *Marubyn*
 M7 Kv Sparven
 M8 Kv Älvan

M4a Marieberg område

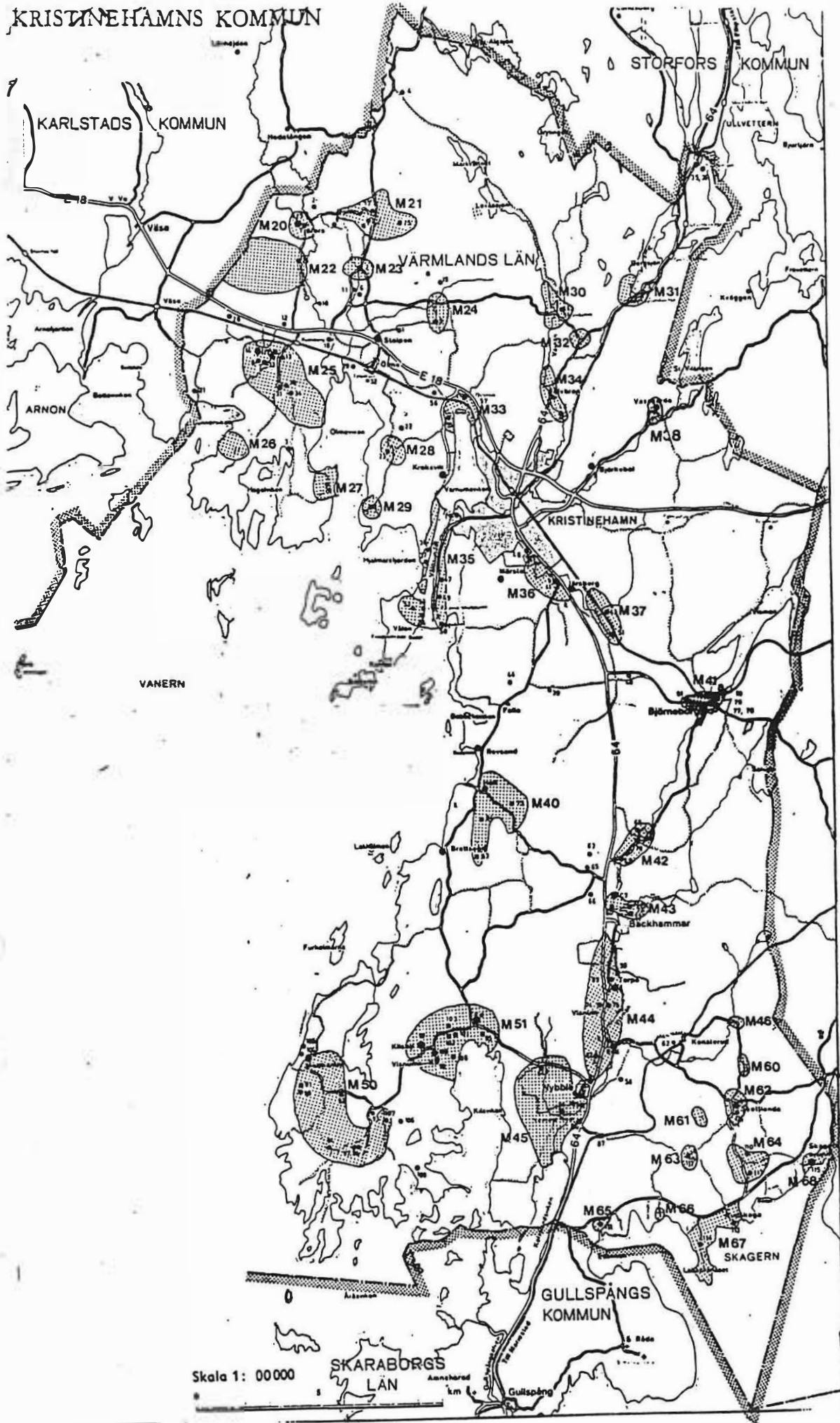

Kristinehamns landsbygd

*Hänvisning till områdesbestäm-
melser partstämors av-
gränsningar*

	•	för bibehållande av den kulturhis- toriska karaktären och helhetsupp- levelsen i nedanstående kulturmil- jöer, utfärdas ökad byggnadslovs- plikt enl. PBL §8:6 pkt 1-3 avgrän- sade genom särskilda områdesbestäm- melser.
Ölme församling (kap B22:1)	M20	Träfors vägkorsby
	M21	Rävetorp - Sälsåsen
	M22	Riksmossen - Kartåsen
	M23	Broby handelsby
	M24	Lerdala - Karlslund
	M25	Ölme kyrkby - Ulvås - UGGLEBOL <i>H. Sjö</i>
	M26	Algusterud
	M27	Kummelön - Skråkvik
	M28	Sunnäs vägkorsby
	M29	Rudsnäset
Varnums församling (kap B22:2)	M30	Niklasdamm - Älvegren
	M31	Sjöändan
	M32	Heinola vägkorsby
	M33	Gustavsvik - Östervik
	M34	Älvbron - Spjutbäcken
	M35	Vålösundet - Vålön
	M36	Järsberg - Dye
	M37	Udden - Nytorp
	M38	Vassgård
Visnums församling (kap B22:3)	M40	Vike by - Hult - Svenstorp
	M41	Björneborg
	M42	Jonsbol
	M43	Krontorp
	M44	Torpa by - Visnums kyrkby - Vall
	M45	Värmlands Säby - Sund - Valunda
	M46	Gjordsbols by
Visnums Kils församling (kap B22:4)	M50	Medhamns by - Hasselmarken - Hälla
	M51	Kilsby - Visnums Kils kyrkby - Kärrens by
Rudskoga församling (kap B22:5)	M60	Väglösa by
	M61	Rävåsen - Kolerud
	M62	Skottlanda by
	M63	Frosteruds by
	M64	Persbol - Björkebol
	M65	Edet
	M66	Eriksbol
	M67	Labacka by - Rudskoga kyrkby
	M68	Skagersbrunn

37 A.

E

ATT GENOMFÖRA ...

E1

KULTURRESURSANSVARET

PRIVAT/KOMMUNALT ÄGANDE

Fastighetsägarnas ansvar

o Underhåll

Varje fastighetsägare måste ta ansvar för att byggnader, träd, plank etc vårdas och underhålls. Detta är självklart både ur trivselsynpunkt och ur ekonomisk synpunkt. Dessutom ålägger bygglagen fastighetsägaren ett **underhållsansvar** (PBL 3:13) och som inte tillåter att bebyggelse får förfalla.

o Utformning och anpassningskrav

Fastighetsägaren är den huvudsvarige för en byggnads utformning och anpassning till omgivningen.

En enkel rekommendation vid all reparation, ombyggnad och tillbyggnad: Använd alltid material och lösningar som ansluter sig till byggnadens ursprung, dvs byt ut en skadad del mot en likadan oskadad.

o Kunskap och utbildning

Skaffa erkänt bra handböcker om underhållsarbeten, val av byggnadsmaterial etc. Gå med i studiecirklar om byggnadsvård.

Skaffa förteckningar över goda hantverkare och byggmaterialhandlare med en byggnadsvårdande insikt.

Knita in Läsmunnet!

Stadsarkitektkontorets uppgifter

OMRÅDESHÄNSYN, ÖVERSIKTLIG PLAN

Fortsätta arbetet med att göra mer noggranna områdes- och kvartersbeskrivningar. Detta kan förslagsvis delvis göras i studiecirkelform med deltagare från kommunen och intresseföreningar.

STADSPLANER

- o Revidering av stadsplaner som inte stämmer med kommunens bevarandemålsintentioner enligt detta kulturresursprogram.
- o I samförstånd med länsantikvarien bör ett nära samband mellan kommunens bevarandeplanering och bostadslåneförmedling upprättas.

BYGGLOV

- o Samråd bör ske på ett tidigt stadium vid ombyggnader. Därför görs en inventering av aktuella ombyggnader.
- o Sända byggnadslovsärenden på remiss till lämpligt antikvariatiskt organ.
- o Aktivt medverka till att kompletteringsbebyggelse kommer till stånd i de utvärderade områdena. **Inventera** platser för möjlig och önskvärd kompletteringsbebyggelse, **ta kontakter** för att realisera denna.

INFORMATION

- o Information om miljöhänsyn till alla kommuninvånare enligt programmet förslag.
- o **Kontakt tas med alla fastighetsägare** inom berörda områden för att informera om programmet, dess innebörd och målsättning. Diskussion om problem och möjligheter. Samla till **möten**, ett par kvarter i taget.

- o Ge information och rådgivning vid ombyggnader. I vissa fall även bistå med tekniskt/ekonomiska utredningar som underlag för låneansökan.

Fastighetskontorets uppgifter

VÅRD

- o En inventering av vårdbehovet med grov tidsplan för bebyggelsesanering bör genomföras regelbundet. En enkel verksamhetsberättelse upprättas och tillställs arbetsgruppen.
- o Avsätta medel för upprustning av kommunens bebyggelse.

STATLIGA LÅN

- o Årligen underrätta länsantikvarien om beräknat låne- och bidragsbehov för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse.
- o Ansöka om lån och bidrag, samt enligt gällande praxis bidraga med samma summa.
- o Ta fram lättillgänglig informationsskrift som redogör för gällande låneregler. (Jfr Gotland)

VERKSAMHETER

- o "Verksamhetsgrupp" bildas för att diskutera problem med t ex tomma lokaler, lokalbehov etc. Deltagare: fritidsförvaltningen, näringslivssekreterare, kulturförvaltning, stadsarkitekt etc.

BYGGMATERIAL

- o Lagerhålla äldre byggnadsdelar.
- o Initiera återvinningsgård i samverkan med renhållningsverket.

Arbetsgruppen för kulturrekursvård

ÖVERSYN

- o Följa arbetet med att använda/bevara byggnader och miljöer, och kvartalsvis rapportera om resultatet till BN och KF. Verksamhetsberättelse.

SAMORDNA OCH DRIVA

- o Utveckla samordning mellan kommunala organ, länsstyrelsen, läns-museet.
- o **Stödja** föreningar och engagera intresseorganisationer i kulturrekursarbetet.
- o Ha ansvar för informationell samordning.

SPECIALLAGSTIFTNING

- o Söka byggnadsminnesförklaringar hos Länsstyrelsen i samverkan med länsantikvarien.

TEKNISK INFO

- o Inrätta ett "bibliotek" för byggnadslovsansökanden på stadsarkitektkontoret (i samarbete med stadsbiblioteket) om äldre byggnadsteknik, ombyggnadsproblemetc.
- o Ta kontakt med byggmaterialhandeln för att diskutera och informera om de särskilda problem arbetet med äldre hus innebär. Ev i kursform genom Centrum för Byggnadskultur.
- o Do hantverkare och tillverkare.
- o Upprätta förteckning över **projektörer** med god kunskap om byggnadsvård.
- o Upprätta en förteckning över kunniga **hantverkare** och tillverkare i länet, kommunen.

- o Upprätta en förteckning över vilka **byggmaterialhandlare** som tillhandahåller vissa byggmaterial, färg etc.
- o Initiera och verka för att ett **kompedium** i äldre byggnadsteknik och byggnadstraditioner (som ett komplement till Bygga i Värmlandsbygd) utarbetas.

Kulturnämndens uppgifter

- o Ansöka om pengar för ersättningar.
- o Samråda med BN i kulturresursfrågor.
- o Ta fram en stadsdelsguide och en kommunguide med stadsvandringar etc.
- o Inrätta en tävling för förslag till förbättring och förnyelse eller till enskilda hus. Typ arkitekt-tävling fast för skolelever och allmänhet. Samarbete med lokalpressen.

F ATT UTBILDA.....

F1

Information

Varför?

- underlag 3 kap 12§ PBL
- få in synpunkter
- sätta igång processen
- kunskapsfrågan
- demokratifrågan

Bra!

Informationen blir en viktig del av programarbetet. Det är särskilt viktigt att fastighetsägare och boende inom de i programmet redovisade miljöerna informeras om sitt ansvar för mark och bebyggelse samt ges möjlighet att ta del av kulturrekursprogrammets intentioner.

För att kunna förverkliga denna tanke krävs att kommunala resurser ställs till förfogande. I byggnadsnämndens ansvar ingår t ex rådgivnings- och upplysningsverksamhet till allmänheten i nybyggnads- och ombyggnadsfrågor. För att kunna få igång en informationsverksamhet måste man räkna med vissa initialkostnader, exempelvis för utställningar, broschyrer, foldrar och dylikt som behandlar värden av mark och bebyggelse.

På längre sikt skall denna information och rådgivning kunna klaras inom ramen för kommunens normala utåtriktade verksamhet. Även i kulturnämndens reglemente stadgas att nämnden skall verka för att bevara och värna om byggnader och anläggningar av kulturhistoriskt värde i den fysiska miljön. Ett samarbete i informationsfrågor mellan byggnadsnämnd och kulturnämnd ter sig därför naturligt.

Hur?

Det sätt på vilket den allmänna och utåt-riktade informationen om kommunens landskaps- och bebyggelsevärden bedrivs, kommer att bli avgörande för programförslagets genomslagskraft.

Informationsarbetet inriktas på följande:

1. Allmänheten
 - programmet säljs
 - liten folder i brevlådan
 - stormöte
 - utarbeta byggnadslovsbroschyrer
 - samarbete med skolor, studieförbund och intresseorganisationer.

2. Sakägare
 - programmet delas ut
 - möten kvartersvis (även boende är sakägare enl PBL)

3. Kommunala tjänstemän
 - programmet delas ut
 - möten med diskussioner om varje förvaltnings uppgifter och ansvar.

(se Bilaga I)

Bilaga 1	Förslag till Utbildningsprogram
Bilaga 2	Kulturreсурser och PBL
Bilaga 3	Planjuridiska styrmedel
Bilaga 4	Lån och bidrag för äldre bebyggelse

Bilagor

Bilaga I

ATT UTBILDA FÖR ATT LÅTA KULTURRESURSERNA LEVA

Den framtida stadsförnyelsen kommer att innebära allt mer av diskussioner om olika mål, klar äggande och lösning av konflikter och diskussion och värdering av alternativa lösningar.

Dessa kontinuerliga diskussioner om mål och medel kräver att olika människor, organisationer och myndigheter är beredda att sätta sig in i en rad frågor och att alla vill dela med sig av kunskaper och erfarenheter.

Redan i dag kan vi formulera en rad konkreta ideer om hur och var en utbildning för en kontinuerlig stadsförnyelse skulle kunna äga rum på skolor, i studiecirkelar, på planeringskontor, i utställningar och ute i själva bebyggelsemiljön.

Stadsstudietraditionen

Det finns en gammal tradition av studier av den egna miljön i Sverige: i hembygdsrörelsen, i studieförbunden och i skolans hembygds-kunskapsundervisning. Under senare år har intresset ökat för vad som händer med miljöer, och fler människor engagerar sig aktivt i samråd och inom- och utom parlamentariska påtryckningar.

Studier har blivit användbara på ett nytt sätt och nya metoder tillämpas. Att söka kunskap direkt i verkligheten, att själv gå ut och se efter, att ställa egna frågor, är ett effektivt sätt att lära sig saker, särskilt när det gäller miljön vi lever i. I skolan kallas det nu ofta att studera med "gatan som klassrum", i studiecirkelarna "Gräv där du står!"

I denna tradition vill vi skissera ett antal möjliga vägar till ökad kunskap och vidgad dialog kring stadsförnyelsefrågorna i Kristinehamn.

Kommunen och staden som skola

Det är ett faktum att utbildning inte bara äger rum i skolor och på speciella kurser. På varje arbetsplats, på varje samrådsmöte, varje gång en tjänsteman hjälper en männi-

ska tillrätta händer det något pedagogiskt, man lär sig något nytt.

Politiker, tjänstemän, organisationer, byggföretag osv är alla viktiga kunskapskällor för allmänheten. Med en öppen inställning hos alla inblandade blir det lätt att förmedla kunskaper. Hela staden kan fungera som en skola för alla.

Detta synsätt kräver antagligen en översyn av hur olika informationsmaterial ser ut och förvaras, kanske speciella öppet- och telefontider. Men det är ett billigt sätt att med de människor och resurser som redan finns öka möjligheterna till en dialog och kunskapsutbyte.

Staden som utställning

Utställningar om stadsförnyelsefrågor är ofta en bra början och utgångspunkt för kunskapsutbyte. Hit kommer många av nyfikenhet. Här kan diskussioner hållas och informationsmaterial spridas.

Utställningar om kulturmiljöer och stadsförnyelse bör finnas permanent man vet att dit kan man alltid gå om man vill veta vad som händer. De bör också vara föränderliga man kan bli nyfiken på vad de ställer ut just nu.

Stadsnursert!

Sådana utställningar bör finnas centralt i kommunen; vid torget eller Kungsgatan, i biblioteket eller Folkets Hus, så att alla har en chans att titta in.

Det kan också finnas lokala och aktuella utställningar ute i ett kvarter som ska byggas om, eller i en by som ska kompletteras med nya hus. Då kan man lätt gå ut från utställningen och se närmare på värden och problem i verkligheten. Skärmutställningen fortsätter ut i staden.

Man kan också med enkla medel få staden och bygden att berätta mer, att fungera som en utställning i sig själv. Skyltar på husen som berättar om äldre och yngre historia är alltid spännande. Dessa kan få en konstnärlig form och kanske ett överraskande utseende som gör det spännande att hålla ögonen öppna efter skyltarna.

Alla aktuella planer och större byggen bör också markeras med informationsskyltar ute på platsen. Skyltarna kan framställas av

t ex museet, stadsplanekontoret, byggföretag, skolelever, studiecirklar, konstnärer, upprörda medborgare... Ju fler skyltar, desto mer berättar miljön.

En annan utvidgning av utställningarna är informationsblad i olika frågor planer, historia, konkreta upprustningstips m m, som kan finnas tillgängliga på många ställen. (Se vidare ett senare avsnitt.)

Planeringsfrågor i skolan - stadsstudier

De människor som är viktigast att utbilda i kultur- och stadsförnyelsefrågor är barn och ungdomar. På allt fler håll inser man vikten av att dels lyssna på ungdomars synpunkter på sin miljö, dels ge dem träning i att uppskatta den byggda miljön och ge dem inblick i beslutsprocessen kring miljöer.

Ett naturligt forum för dessa stadsstudier är skolans olika stadier, att arbeta med "gatan som klassrum". Den självklara pedagogiken blir att själv gå ut och undersöka miljön med hjälp av alla sinnen. Detta har visat sig vara en mycket spännande form av undervisning, samtidigt som eleverna lär sig mycket i en rad ämnen och över alla ämnesgränser.

Några exempel

- Vårt kvarter. Vilka bor här_ (intervjuer, statistik - svenska, matematik). Hur ser husen ut, hur är de byggda_ (bild, teknik). Vilka bodde här förr_ (historia). Vilka planer finns_ (samhällskunskap). Våra egna ideer om kvarterets framtid! (artikel, utställning - svenska, samhällskunskap, bild).
- Trappuppgången. Skildra några trappuppgångar med alla sinnen. Intervjua. Jämför.
- Ett byggnadsprojekt. En klass studerar i olika grupper alla tänkbara aspekter av ett bygge i närheten, bl a miljöpåverkan, planeringen, arbetsmiljö och yrkesspråk.
- Dokumentation av nuet. I flera år har i en kommun niondeklassarna studerat sin hemkommun ur alla tänkbara aspekter och byggt upp ett unikt nutidshistoriskt arkiv.

- En skolgård. Lågstadieelever studerade sin skolgård, gjorde lermodeller av vad de ville ha - och fick själva vara med och schakta, plantera och anlägga bollplan.

Utöver hembygdskunskapen kan alltså planeringsfrågor och samråd inför planering komma in i skolarbetet. Detta kan ske så här:

- Arkitekter och kommunala tjänstemän går ut i skolan och informerar om aktuella stadsplaner och byggprojekt (alt leder guidade turer). De lyssnar till ungdomarnas synpunkter och tar upp en dialog.
- Skolungdomar samlar sina synpunkter på hur innerstan fungerar idag, kartlägger problem och skisserar ett förslag till åtgärder utifrån sina utgångspunkter. Därefter går de till beslutsfattare och diskuterar möjligheterna till att genomföra förslagen.

I dessa arbetsformer får skoleleverna träffa experter utifrån. Lärarna får hjälp i undervisningen - och en utmaning till samarbete. Arkitekterna m fl får pröva ett utåtriktat arbetssätt.

Folkbildning om bygd, kultur och planering

Studiecirkeln är ett klassiskt forum för historiska studier, men har också använts i framtidsinriktat arbete. Exempel är de Gräv-där-du-står-cirklar i bruksorter, som med rötter i historien har formulerat handlingsprogram för ortens framtid. Även i Kristinehamn kan cirklar användas för att dokumentera hembygdshistoria och för att fundera över kommunens, byarnas och kvarterens framtid.

En intressant form är stadsvandringscirkeln, där gruppen besöker olika miljöer (ev med guide), studerar historia och aktuella planeringsfrågor på de olika platserna.

När olika kvarter och stadsdelar står inför förnyelse kan det vara bra att inleda med samråd i studiecirkelform. Där kan intresserade människor bjuda in politiker och tjänstemän, studera ideer från andra håll, formulera alternativ och kanske arbeta fram en utställning för att få igång debatten.

Hembygdsstudiecirkclar kan också bidra till att det samlas in material om olika bygder och stadsdelar, som är ett värdefullt inslag i en fortlöpande inventering, som kan bli ett bra underlag för förnyelse av områdena.

Andra mål för en studiecirkel kan vara att sätta upp berättande skyltar i kvarteret eller att utforma ett informationsblad om t ex kvarterets historia eller erfarenheterna från stadsförnyelseområdet.

Informationsblad

Ett enkelt och användbart sätt att informera och utbilda är en serie informationsblad i olika ämnen, men som kan ges en gemensam form som man känner igen. Bladen kan framställas av olika kommunala förvaltningar, föreningar, yrkesorganisationer, studiecirkclar, skolklasser m fl.

Dessa blad skulle finnas i karakteristiska ställ på biblioteken, förvaltningarna, skolorna, museet, busstationen, kafeer och matställen, sjukhusens väntrum, Pressbyrån, servicebutiker osv. Bladen kan antingen vara gratis eller kosta ett par kronor. En enkel betalningsrutin med bössa eller dylikt går säkert att hitta på.

Några exempel på sådana informationsblad:

- Kvarteret Vågen (korta uppgifter om husens historia, kommunens planer m m)
- Folkets Hus. Historik. Nuläge. Planer för det nya.
- Lån och bidrag till ombyggnad och miljöupprustning.
- Vart vänder jag mig i Kristinehamns kommun
- En stadsvandring på egen hand i Kristinehamns innerstad.
- Några ombyggnadstips från stadsarkitektkontoret.
- Hur lägger vi upp stadsstudier i vår skola
- En studiedag om bebyggelsehistoria och stadsförnyelse.

- Typiskt Kristinehamn: Gamla industribyggnader
- Typiskt Kristinehamn: Portar och dörrar
- Studieplan för cirkeln "Vårt kvarter"
- Litteraturtips om Kristinehamn - historia och nutid.

Fältkontor - stadsstudiecentrum - Öppet forum

För att kunna ta tillvara intresset för bygd, miljö och stadsförnyelse från skol elever och andra intresserade kommuninvånare, särskilt när det är ett förnyelseprojekt på gång, är det mycket bra att ha lokaler som fungerar som ett öppet forum för diskussioner, utställningar, synpunkter m m.

Ett fältkontor upprättas mitt i en miljö som ska förnyas. Här arbetar åtminstone tidvis de tjänstemän och konsulter som ansvarar för inventering och planering. Hit kan allmänheten komma för att få information om förslagen, ge synpunkter och diskutera direkt med ansvariga tjänstemän. Sådana fältkontor har prövats i flera kommuner med gott resultat.

Stadsstudiecentrum är en annan typ av forum, inspirerad från England, som nu finns i Borås, Göteborg och Stockholm. På ett stadsstudiecentrum kan det finnas

- utställningar över aktuella planer och upprustningsförslag
- historiskt material, bilder, kartor m m.
- lokalt arkiv och bibliotek
- kunnig personal som kan svara på frågor, ta emot synpunkter på förslagen och ge råd och hjälp åt skolor och andra som vill arbeta med stadsstudier.

Kreativa och pedagogiska möten

Samråds- och informationsmöten är viktiga händelser. Ofta är de den enda kontakten mellan allmänheten och planerarna i en planeringsprocess.

Det finns en rad grepp att pröva för den som vill göra mötena mer givande:

- Flera förberedande inlägg, t ex från stadsplanekontoret, byggföretaget och Föreningen för byggnadskultur.
- Möten som inleds med en rundvandring i den aktuella miljön. En vandring brukar dra igång informella samtal och man blir varm i kläderna till det fortsatta mötet.
- Seminarieform, dvs man bjuder in människor som man vet har ideer (t ex kulturarbetare, miljöskribenter, högskoleforskare) utöver de direkt inblandade parterna. Detta kan ge många nya vinklar och en intressant diskussion.
- Under mötets gång kan man notera konfliktpunkter, t ex en omdiskuterad planerad rivning eller en vägdragnings, och ta upp dessa punkter till särskild belysning, ekonomiska synpunkter.
- Tydliga kartbilder och andra illustrationer går att få fram med enkla medel, t ex med före-efter-jämförelse, flygbilder, axonometri, skraffering, förklarande texter. Se vidare t ex Örjan Wikforss: "Åskådlig planredovisning".
- En drastisk eller dramatisk framställning av vad som kommer att hända i området kan sätta fart på diskussionen.

Allas ansvar

För att alla dessa sätt att arbeta med utbildning och kunskapsförmedling ska fungera, krävs det att alla tar ansvar efter förmåga.

Politikerna avsätter medel för de utgifter ett utbildningsprogram medför, t ex utställningskostnader, broschyrer, extra studieledare, skyltar m m.

Stadsarkitektkontoret planerar samrådsmöten av hög klass, framställer broschyrer, skyltar, utställningar m m.

Fastighetskontoret gör skrifter om bl a låneregler och om kommunens fastigheter.

32!

Arbetsgruppen för kulturresursvård tar initiativ till fortbildningskurser och lokalt kursmaterial i ombyggnad m m samt upprättar förteckningar över bl a projektörer, byggnadshantverkare och materialleverantörer som är skickade och intresserade för varsam ombyggnad och långsiktig byggnadsvård.

Kulturnämnden planerar en stadsdelsguide och en kommunguide med stadsvandringar etc.

Skolstyrelsen ordnar studiedagar och ger förslag på olika slags stadsstudiearbeten som kan användas i skolorna. Tar också initiativ till Stadsstudiecentrum.

Studieförbunden gör förslag till studieplaner.

Bostadsföretag och byggmästare bidrar med utställningsmaterial och medel till information.

Föreningar och intresserade för fram sina ideer till förvaltningar och kommunkansli, som behandlar förslagen seriöst.

*Förvalta gånge
Museet i nämnd
upprättningen*

Museet, biblioteket, skolorna, förvaltningarna undersöker möjligheterna till stadsförnyelseutställningar i sina lokaler.

En speciell arbetsgrupp kan utses för att planera detta utbildningsprogram och för att bevaka att det genomförs.

Något om turism

En rad kommuner i Sverige har insett att det säregna, det vackra och det finstämda kan locka turister lika väl som de flotta fritidsanläggningarna, de häftiga evenemangen och de storslagna naturupplevelsena.

Stadsvandringar och cykelturer i äldre och nyare kvarter, utställningar om stadens historia, enkla informationsfoldrar om lokal kultur och historia är exempel på sådana turistsatsningar som har gjorts i bl a Orsa, Alingsås, Eksjö, Gävle och Karlskrona.

Flera av inslagen i det skisserade utbildningsprogrammet skulle kunna komma till nytta i en mångsidig turistsatsning.

Allt genast...

Om alla dessa metoder och ideer förverkligas inom en tioårsperiod har man kommit mycket långt. Men för att det nya kulturresursprogrammet ska fungera efter målsättningarna, är det viktigt att man börjar utveckla en del arbetssätt. Börja t ex med

- Studiedagar i skolorna
- En permanent utställning om stadsförnyelse
- Skyltning
- Några informationsblad
- Studiecirkelplaner.

Inspirerande exempel

Det finns många intressanta exempel på liknande arbetssätt i andra kommuner, och många personer som kan komma och berätta för att ge inspiration. T ex

Informationsblad: Arkitektcentrum i Gävle
Stadsstudiecentrum: N Biskopsgården i Göteborg, Mäster Olofsgården i Stockholm, Hemgården i Borås.

Stadsstudie: Staden som läromedel resp Samråd på skoltid - Marie Ekblad, KTH, Stockholm.

Marie Ganslandt, Borås: Stadsvyer i Borås, Ungdomsarbete i Alideberg, Ungdomsteater i Viskafors.

Centrum för Byggnadskultur i V Sverige: Stadsstudie på tvären, N Biskopsgårdens Stadsstudiecentrum, Resurskatalog i stadsstudier.

Studiecirkelar i planeringen: Hedemora, Gällivare, Örebro.
Eskilstuna

Bilaga II

KULTURRESURSER OCH PBL

A. BEVARANDEFRÅGOR I ÖVERSIKTPLAN

Lämplighetsprövning - bevarandeområden

Bevarandeområde kan anges i **översiktsplan** för att slå vakt om ett kulturpräglad jordbrukslandskap med inslag av bebyggelse, stenmurar, odlingsrösen, fornminnen av olika slag och dylikt.

Kommentar: Endast i undantagsfall torde det kulturhistoriska värdet **utesluta** varje form av **ny** bebyggelse.

Hävdas i översiktsplan enl PBL 4:1 pkt 1.

Prövas i områden **utanför** detaljplan enl PBL 8:12 pkt 4 mot PBL 3:1.

Hänsyn till stads- och landskapsbilden

Kommunen bör i sin **översiktsplan** klargöra för byggnadsnämnden och enskilda i vilka bebyggelseområden det bör råda ett starkare skydd för miljövärdena.

PBL 3:1 gäller **generellt:**

"Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen.

Byggnaden skall ha en yttre form och färg som är lämplig för byggnaderna som sådana och ge en god helhetsverkan."

B. BEVARANDEFRÅGOR I DETALJPLAN

PBL 5:1 pkt 3

Lämplighetsprövning av bebyggelsemiljöns utformning

"Prövning av markens lämplighet för bebyggelse och reglering av bebyggelsemiljöns utformning SKALL ske genom DETALJPLAN för

1. ...

2. ...

3. bebyggelse som skall förändras eller bevaras om regleringen behöver ske i ett sammanhang.

..."

Kommentar: PBL ställer inte något allmänt krav på detaljplan i BEBYGGDA områden. Avgörande är i stället vilket INFLYTANDE kommunen anser sig behöva över bebyggelseutvecklingen.

De OBLIGATORISKA uppgifterna i detaljplanen anges i PBL 5:3 medan KOMPLETTERANDE bestämmelser redovisas enl PBL 5:7 pkt 4.

C. GENERELLA BEVARANDEKRAV I DETALJPLAN
ELLER OMRÅDESBESTÄMMELSER

PBL 3:10 pkt 3 Varsamhetskravet vid ALLA ändringar

"Tillbyggnader, ombyggnader och andra ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens särdrag beaktas och dess byggnadstekniska historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara.

Härutöver skall tillses att

1. ...
2. ...
3. andra ändringar än tillbyggnad eller ombyggnad utförs så att ändringarna i skälig utsträckning uppfyller kraven i 3:1-8

..."

Kommentar: Alla ändringar, dvs även åtgärder som inte kräver bygglov, skall ske på ett sådant sätt att byggnadens särdrag beaktas och dess positiva kvaliteter tas tillvara.

Hävdas i detaljplan enl PBL 5:7 pkt 4 eller i områdesbestämmelser PBL 5:16 pkt 4.

PBL 3:12 Skyddsbestämmelser för särskilt värdefull bebyggelse - bevarande

"Byggnader, som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, får inte förvanskas."

Kommentar: Om kommunen vill säkerställa skydd för befintliga hus utan överklagningsrätt, kan man införa skyddsbestämmelser i detaljplan eller områdesbestämmelser (överklagandet kan därvid ske vid planarbetet). Skyddet kan hävdas i varje enskilt tillståndsärende, t ex by eller tätortsområde som har särskilt kulturhistoriskt värde som helhet.

Byggnaderna eller bebyggelsen behöver **inte** vara av byggnadsminnesklass. Tillräckligt motiv är:

- representativt för samhälleliga eller estetiska ideal
- eller speglar tidigare sociala villkor
- eller värderas högt av lokal opinion.

Hävdas i detaljplan enl PBL 5:7 pkt 4 eller i områdesbestämmelser PBL 5:16 pkt 4.

Följkrav 1: Rivningsförbud enl PBL 8:16 pkt 3.

Följkrav 2: Underhållsplikt enl PBL 3:13 pkt 3.

Ersättningsmöjligheter enl PBL 14:8 pkt 3.

Övergång: K- eller Q-märkning i äldre planer bör vara tillräckligt motiv. Ersättningsmöjligheter utgår INTE (PBL 17:4).

PBL 3:13 st 2, 3 Underhållsskyldighet för värdefulla byggnader

"1. ...

st 2 Underhållet skall anpassas till byggnadens värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt som till omgivningens karaktär.

st 3 Byggnader som avses i 3:12 skall underhållas så att deras särart bevaras."

Kommentar: Byggnadens ÄGARE är ansvarig för att underhållsskyldigheten fullgörs - generellt tillåter lagen inte något förfall.

Bland annat måste skyddet mot fukt vidmakthållas, dvs tak, rännor och stuprör vara täta, läckande ledningar åtgärdas osv. Om en sådan bestämmelse blir effektiv (bl a genom BNs tillsyn) får den självfallet stor betydelse för möjligheterna att bevara byggnader på längre sikt.

Byggnadsnämnden kan (med stöd av PBL 10:15) utfärda FÖRELÄGGANDE om nödvändiga underhålls-åtgärder.

Byggnad i känslig miljö kan ges HÖGRE underhållskrav (och omvänt).

Hävdas i detaljplan eller i områdesbestämmelser enligt PBL 8:6 pkt 3 genom bygglovsplikt för underhåll.

Följkrav: Underhållsskyldighet enl PBL 3:13 kräver skyddsbestämmelser enl PBL 3:12.

D. BYGGLOV OCH BYGGNADSVÅRD INOM DETALJPLAN

PBL 8:3 pkt 1

Ändring av utvändiga material eller kulörer

"I områden med detaljplan krävs, UTÖVER vad som föreskrivs i 1 och 2§, bygglov för att

1. färga om byggnader eller byta fasad- beklädnad eller taktäckningsmaterial samt för att göra andra ändringar av byggnader, som avsevärt påverkar deras yttre utseende.

2. ...

3. ..."

Kommentar: Med BYTE avses här ändring till annat MATERIAL.

Med OMFÄRGNING avses att byggnaden färgas om i en ny KULÖR.

Undantag: Generellt gäller INTE PBL 8:3 pkt 1 för EN- eller TVÅBOSTADSHUS (se PBL 8:4 pkt 3 och PBL 8:6 pkt 2).

Hävdas i detaljplan enl PBL 3:12 (särskilt värdefull byggnad) eller PBL 8:4 pkt 3 eller PBL 8:6 pkt 2.

PBL 8:4 pkt 3 Undantag - omfärgning av EN- och TVÅBOSTADSHUS

"Bestämmelserna gäller INTE i fråga om nedan angivna åtgärder beträffande en- och tvåbostadshus och till dem hörande fristående uthus, garage och andra mindre byggnader (komplementbyggnader):

1. ...
2. ...
3. färga om byggnaden inom området med detaljplan om byggnadens karaktär därigenom inte ändras väsentligt,
4. ...
5. ...
6. ..."

Kommentar: Det är angeläget att kommunen redovisar den kulturhistoriska bebyggelsen i t ex ett KULTURMINNESVÅRDSPROGRAM, där enskilda byggnaders och bebyggelsemiljöers karaktärer har inventerats och värderats.

Se PBL 8:6 pkt 2 (ökad bygglovsplikt).

OBS! byggnader UTOM detaljplan kräver områdesbestämmelser med skyddsbestämmelser enl PBL 3:12 eller klassats som värdefull miljö (se 8:6 pkt 1) för att skyddas mot förvanskning.

"Ansökningar om rivningslov skall bifal-
las, OM INTE byggnaden eller byggnadsde-
len

1. omfattas av rivningsförbud i detalj-
plan eller områdesbestämmelser
2. ...
3. bör bevaras på grund av byggnadens
eller bebyggelsens historiska, kul-
turhistoriska, miljömässiga eller
konstnärliga värde."

Kommentar: Rivningsförbud bör omfatta inte
enbart särskilt värdefulla byggnader (enl PBL
3:12) UTAN ÄVEN byggnader som inte har detta
kvalificerade värde ur bevarandesynpunkt MEN
som har stor LOKAL betydelse.

Bebyggelse som är MILJÖMÄSSIGT värdefull med-
för att RIVNINGSHOTADE byggnader (t ex i en
enhetlig grupp med tidstypiskt byggnadsskick)
ges rivningsförbud, ÄVEN OM varje enskilt hus
inte är värt att bevara,

Byggnadsminnesförklarad byggnad (enl lagen om
byggnadsminne 1960:690) medför givetvis riv-
ningsförbud.

Hävdas i detaljplan enl PBL 5:7 pkt 4 eller i
områdesbestämmelser PBL 5:16 pkt 4.

Ersättningsmöjligheter enl PBL 14:8 pkt 2,3.

E. BYGGLOV OCH BYGGNADSVÅRD INOM ELLER UTOM
DETALJPLAN

PBL 8:6 pkt1,2,3

ÖKAD byggnadslovsplikt i värdefull miljö

"Kommunen får för ett område som utgör en VÄRDEFULL miljö bestämma att bygglov krävs för att

1. inom områden som INTE omfattas av detaljplan utföra sådana åtgärder som avses i PBL 8:3 pkt 1
2. inom områden MED detaljplan färga om en- eller tvåbostadshus och komplementbyggnader.
3. underhålla sådan bebyggelse med särskilt bevarandevärde som avses i PBL 3:12.

..."

Kommentar: Med PBL 8:6 pkt 2 upphävs PBL 8:4 pkt 3 och skyldighet att söka lov omfattar alla slag av omfärgning.

Med PBL 8:6 pkt 3 ges stöd att bevaka att värdefulla DETALJER på och inne i byggnader bevaras (t ex gipsfigurer, ornament, stuckaturer, dörrar, fönster, snickerier, kakelugnar, takmålningar).

Med stöd av ett KULTURMINNESVÅRDSPROGRAM kan kommunen i ÖVERSIKTSPLAN redovisa värdefulla miljöer. PBL 8:6 pkt 1 möjliggör för kommunen att styra materialbyten och omfärgningar av bebyggelse UTOM detaljplan.

PBL 8:6 pkt 1 **hävdas** i områdesbestämmelser.

PBL 8:6 pkt 2 **hävdas** i detaljplan.

PBL 8:6 pkt 3 **hävdas** i detaljplan enl PBL 3:12.

Krav på rivningslov

"Inom områden med **detaljplan** krävs rivningslov för att riva byggnader eller delar av byggnader om inte annat har bestämts i planen.

Kommunen får i **områdesbestämmelser** besluta att rivningslov krävs för att riva byggnader eller delar av byggnader.

..."

Kommentar: OBS att krav på lov för rivning gäller även DEL av en byggnad.

Rivningslovsplikt UTOM detaljplanelagda områden blir aktuellt enbart i områden där kulturhistoriskt eller miljömässigt värdefull bebyggelse skall bevaras.

Hävdas i detaljplan enl PBL 5:7 pkt 4 och i områdesbestämmelser enl PBL 5:15 pkt 4.

Ersättningsmöjligheter: Vägrat rivningslov ersätts i vissa fall (se PBL 14:8 pkt 2,3).

PBL 14:8 pkt 2,3

Ersättning p g a krav på bevarande och skydd av byggnad

"Ägare och innehavare av särskild rätt till fastigheter har rätt till ersättning av kommunen om skada uppkommer till följd av att

1. ...
 2. rivningsförbud meddelas i detaljplan eller områdesbestämmelser eller rivningslov vägras med stöd av 8:16 pkt 2,3
 3. skyddsbestämmelser för byggnad som avses i 3:12 meddelas i detaljplan eller områdesbestämmelser
 4. ...
 5. ...
- ..."

Kommentar: Den grundläggande principen är att en fastighetsägare skall ersättas vid skada genom beslut av offentliga organ. Ett visst INTRÅNG i sin förfoganderätt måste den enskilde dock TÅLA.

Var och en får anses SKYLDIG att ta viss HÄNSYN till sin omgivning (jfr jord- och skogsbruket). Detta gäller speciellt ägare till sådana byggnader vars BEVARANDE är av värde för kulturminnesvården eller från allmän miljösynpunkt.

Rätt till ersättning föreligger endast då skadan är BETYDANDE i förhållande till värdet av den berörda delen av fastigheten (dvs överstiger den gräns som fastighetsägaren är skyldig att tåla UTAN ersättning).

Vid rivningsFÖRBUD (enl 8:16 pkt 3) inträder eventuellt ersättningsrätt redan i och med att detaljplanen eller områdesbestämmelserna ANTAS.

Vid VÄGRAT rivningsLOV (enl PBL 8:8) inträder eventuell ersättnings skyldighet för kommunen först i och med beslutet om avslag på ansöknings av lov.

Överklagning: Beslut enligt dessa lagrum är överklagningsbara. Enligt 8 kap är länsstyrelsen-kammarrätten besvärinstanser.

Bilaga III

PLANJURIDISKA STYRMEDEL

Styrmedel inom detaljplan

Detaljplanebestämmelser

Man brukar vid detaljplanläggning för de viktigaste kulturobjekten införa en bestämmelse som avser det mrakområde där den värdefulla byggnaden ligger. Byggnadsminnen och byggnadsminnesmärken behöver dock sällan något detaljplane-skydd. Övriga skyddsvärde objekt (klass I - byggnadsminnesvärde) betecknas vanligen med Q-beteckning på kartan.

En bestämmelse som endast syftar till att bevara karaktären hos den befintliga bebyggelsen markeras vanligen med q-beteckning. Denna kan normalt införas mot sakägarnas bestridande. Då förutsätts det att vissa förändringar skall kunna ske, liksom att byggnader byts ut.

Utformningsregleringen kan avse byggnadens mått, våningsantal, takform samt material och färg på tak och fasader. Också väsentliga detaljer såsom fönsterspröjsning och takfotsutformning kan bestämmas.

"q-bestämmelsen" kan i vissa fall vara motiverad för ett enstaka hus. Den har dock sin väsentligaste tillämpning för sådana samlade miljöer, där förändringsåtgärder bör ske med särskild respekt för miljöns egenart.

2. | Detaljplanens tvingande bevaringsregler kan endast inriktas på husens exteriör och omgivning. För interiörernas behandling kan man med nuvarande byggnadslagstiftning inte annat än ge goda råd. (Däremot kan interiören behandlas i vårdföreskrifter enligt Lagen om byggnadsminnen.

Genom att använda detaljplaneinstitutet kan man i förväg få fastlagt vad hänsynsreglerna i PBL §3:12 skall ha för innebörd i ett enskilt fall. Det hindrar inte att också sådana hänsynsregler, som inte kunnat komma till uttryck i planen, senare kan hävdas vis behandlingen av bygglovsärenden. Dock gäller de ersättningsregler i 14 kap 8§, som tidigare återgivits här.

**PLANJURIDISKA STATLIGA STYRMEDEL FÖR
ICKE-STATLIG BEBYGGELSE**

Byggnadsminnesförklaring

Byggnadsminnen
(BML 1960:690)

Enligt Lagen om byggnadsminnen kan Länsstyrelsen byggnadsminnesförklara en byggnad som bevarar egenarten hos tidigare byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse, och som därför kan anses som synnerligen märklig.

I sådant fall skall länsstyrelsen utfärda skyddsföreskrifter som bl a anger vilka utvändiga och invändiga delar av byggnaden som inte får ändras samt, om så erfordras, avgränsa ett skyddsområde kring byggnaden.

Länsstyrelsen kan utfärda ett interimistiskt skydd så snart en fråga om byggnadsminnesförklaring är väckt. Lagen ger också länsstyrelsen maktmedel att genomdriva föreskrifterna inklusive att förhindra rivning. Ersättning kan utgå om byggnadens användning avsevärt försvåras. Riksantikvarieämbetet förfogar över ett ganska begränsat årligt anslag för sådana ersättningar.

Statens byggnader eller kyrkor inom svenska kyrkan kan inte bli byggnadsminnen.

Byggnadsminnesskyddet är oberoende av vad som sägs i detaljplan.

Bilaga IV

EKONOMISKA HJÄLPMEDEL

Statliga LÅN för äldre bebyggelse

Ekonomiska hjälpmedel

Låne- och bidragsreglerna är föremål för ständiga ändringar. Redovisningen avser förhållandena i maj 1984. Upprustning utgår bara till helårsbostäder (med undantag för riksantikvarieämbetets bidrag). De flesta av dessa lån och bidrag beviljas av länsbostadsnämnden. Om arbetena påbörjats innan ansökningen har prövats utgår inga lån och bidrag. Dispens ges bara i undantagsfall.

Bostadslån

Statliga bostadslån kan, förutom för nybyggnad, även ges för om- och tillbyggnad av äldre hus, oavsett om man avser att bevara några kulturhistoriska värden eller ej. Lån utgår till alla åtgärder som innebär förbättringar av huset och dess tillhörande gård. Som villkor för lån gäller bl a att ombyggnadskostnaden inte får överstiga ett av länsbostadsnämnden godkänt belopp per ombyggd enhet. Ombyggnadskostnaderna måste f n uppgå till minst 50.000 kronor för flerbostadshus och 20.000 kronor för småhus. Statligt bostadslån har stor ekonomisk betydelse på grund av att det utgår ett räntebidrag (staten betalar en del av räntekostnaderna). Räntebidraget minskar med viss procentandel varje år.

Förhöjt låneunderlag

(BOFS 16§)

Vid upprustning och restaurering av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse kan man få ett större bostadslån än normalt. Det avses täcka sådana extra-kostnader som ofta är förbundna med restaurering, såsom omfattande hantverkarinsatser, trång arbetsplats, antikvariska hänsyn m m.

Ett villkor är vidare att projektet skall vara berättigat till statligt bostadslån för ombyggnad. Självfallet får det kulturhistoriska värdet inte gå förlorat genom ombyggnaden. Länsantikvarien måste därför tillstyrka åtgärderna. Låneramen är begränsad, varför det inte är säkert att man får förhöjt lån, även om motiven är godtagbara.

Tilläggs lån

(BOFS §1, 3 kul 2)

Tilläggs lån är avsett enbart till byggnader av kulturhistoriskt riksintresse (klass I - byggnadsminnesvärd bebyggelse) och har samma syfte som föregående stöd. Lånet är ett komplement till bostadslånet och ges när de kulturhistoriskt betingade överkostnaderna är så höga, att det förhöjda låneunderlaget är otillräckligt. Lånet är f n ränte- och amorteringsfritt i 5 år, varefter förutsättningarna tas under omprövning.

Särskilda skyddsföreskrifter skall upprättas inför ombyggnaden. En antikvarisk kontrollant skall göra förundersökningar och följa ombyggnadsarbetena på platsen.

Förbättringslån

Detta lån är avsett för åtgärder för att förbättra boendet för pensionärer, handikappade m fl och har i övrigt samma ekonomiska fördelar som bostadslån. Lånet är behovsprövat.

Statliga BIDRAG för kulturhistorisk bebyggelse**Bidrag till kulturhistoriskt värdefull bebyggelse**

Riksantikvarieämbetet kan lämna bidrag till överkostnader vid restaurering av av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. (Gäller i princip alla slags byggnader.) Bidragsstödet är avsett för byggnader och åtgärder som inte kan komma ifråga för statliga lån. Sådana överkostnader kan uppstå vid användning av speciella material, byggnadstekniker, antikvarisk expertis, antikvarisk kontroll och dokumentation.

För byggnader av riksintresse kan bidrag ges med upp till 90 procent av överkostnaden och för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse kan bidrag ges med upp till 50 procent. Den totala bidragsramen är begränsad.

EXEMPEL PÅ "KULTURHISTORISKA ÖVERKOST- NADER" FÖR STATLIGA LÅN OCH BIDRAG

Bidragsberättigade merkostnader kan uppkomma vid olika byggnadsarbeten till följd av kulturhistoriskt motiverade krav på bevarande, material och utförande.

1. Byggnadsdelar och -detaljer som saknar funktion för byggnadens nyttjande skall bibehållas. Det kan t ex röra sig om torn, skorstenar, burspråk, verandor, blindfönster, balustrader och tappor, spisar och bakugnar, paneler och skulptural utsmyckning.
2. Byggnader och anläggningar som saknar användning skall bevaras. Som exempel på s k överloppsbyggnader kan nämnas ekonomibygnader inom lantbruket som inte längre fyller någon funktion på grund av nedläggning eller ändrad inriktning av driften, t ex äldre ladugårdar, logar, vagnslider och härbren.

Hit hör också väder- och vattenkvarnar, sågar, smedjor och andra byggnader och anläggningar som står kvar som minnen från det gamla agrarsamhället. I de äldre bruks- och industrimiljöerna ingår ofta ett flertal överloppshus som hyttor, hammarsmedjor och fabriksbyggnader.

Även bostadshus kan på grund av särskilt kulturhistoriskt värde eller belägenhet i en gårdsmiljö vara oanvändbara eller outnyttjade. Byggnader som bör nämnas i detta sammanhang utgör de "överstora" bostadshusen som bara nyttjas till en ringa del. Sådana är rikt representerade både i allmoge- och högreståndsmiljöer. I de senare finns ofta också andra byggnader av ren överloppskaraktär som flygelpaviljonger, orangerier.

3. En miljöbild vid sidan av själva byggnaden är vallgravar, dammar, hägnadsmurar, trädgårdsanläggningar, brunnsöverbyggnader.
4. Material som ingår i byggnaden skall bibehållas, t ex grund (grundförstärkning) dörrar, fönster).
5. Ursprunglig typ av fasad- eller takmaterial skall användas.
6. Särskild ytbehandling, ursprunglig teknik m m skall användas.

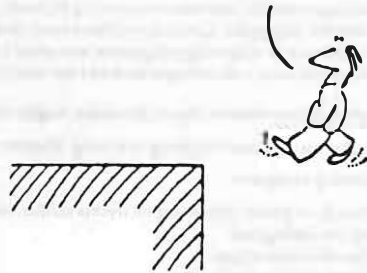
Som överkostnad räknas även den merkostnad som uppstår vid förundersökning, projektering, antikvarisk medverkan och dokumentation under arbetet samt särskilda byggnadshistoriska undersökningar.

CHECKLISTA (FÖR LÅN OCH BIDRAG)

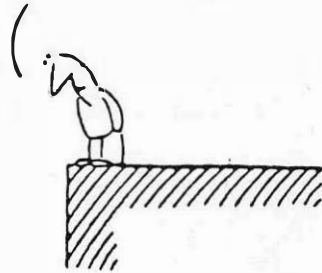
Över handlingar som bör redovisas som underlag för beslut om bidrag till vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse. Listan avser i första hand vård som sker med stöd av ordinarie bidragsmedel eller särskildare läggingsmedel men gäller i princip även för beredskapsarbeten. Vilken omfattning redovisningen skall ha i det enskilda fallet beror på ärendets art.

1. Uppgifter om den sökande (ägare, förvaltare, byggherre) enligt blankett.
2. Uppgifter om objektets beteckning m m enligt blankett.
3. Beskrivning av objektet
 1. Historik, ev genom hänvisning till tryckta skrifter, inkl uppgifter om senaste restaurering och ombyggnad.
 2. Uppmåtningsritningar.
 3. Foton i svartvitt och ev i färg.
 4. Teknisk beskrivning över konstruktion, utlörande, material, bcf skick, skador, skadeorsaker.
 5. Kulturhistorisk värdering, skydd, BM-frågor.
 6. Redovisning av ev antikvarisk förundersökning.
4. Program
 1. Mål för åtgärder, användning m m.
 2. Antikvariska riktlinjer.
5. Åtgärdsförslag
 1. Översiktlig beskrivning med motivering.
 2. Förslagsritningar i omfattning och skala så att föreslagna åtgärder kan bedömas ur antikvarisk, teknisk och ekonomisk synpunkt.
 3. Beskrivning av material, utlörande m m.
6. Kostnadsberäkning
 1. Kostnadsberäkningen bör som regel avse hela projektet även om bidrag endast söka för en del. Beräkningen bör vara så detaljerad att en bedömning kan ske av de olika delkostnaderna.
 2. Kostnaderna för projektering, antikvarisk medverkan inklusive uppföljning under genomförandet samt slutrapport m m redovisas separat.
 3. Särskild och tydlig beräkning göra över kulturhistoriskt betingade överkostnader.
7. Plan för genomförande
 1. Översiktlig tidplan.
 2. Kortfattad beskrivning över metod för upphandling och genomförande samt särskilda förhållanden som bör beaktas under genomförandet.

DET GÅR

DET GÅR INTE

VISST GÅR DET !

VISST GÅR DET INTE !

